

Handlingsplaner mot tvangsekteskap

En rammeanalyse

Marie Egenæs

Masteroppgave ved institutt for Statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Oktober 2008

Takk...

Den første takken går til min veileder Hege Skjeie, for dyktig veiledning i arbeidet med oppgaven (H07/V08). Etter veiledning forlot jeg deg alltid med et klart hode, en tydelig plan og fornyet motivasjon. Takk for at du hjalp meg i mål!

Jeg vil også takke mine venner, medstudenter og kolleger som med sine kloke ord og evige optimisme har oppmuntret meg i løpet av denne prosessen. Særlig gjelder dette Charlotte, for grundig gjennomlesning i ellefte time.

Mamma og pappa – dere har uten unntak blitt imponert over alt jeg har prestert, både akademisk og på andre fronter, jeg skylder dere stor takk. Kom hjem!

Til slutt vil jeg takke Frode for varm omtanke og utallige middager, oppvasker, husvasker og annen praktisk hjelp, og til slutt en utmerket språkvask. Jeg hadde ikke klart det uten deg.

Oslo, oktober 2008

Marie Egenæs

Ordtelling: 26 934

Innhold

TAKK.....	III
INNHold.....	V
1. ETABLERING AV POLITISK PROBLEMFELT.....	1
1.1 BAKGRUNN.....	1
1.2 PROBLEMSTILLING.....	3
1.3 ARRANGERTE EKTESKAP OG TVANGSEKTESKAP - LOVVERKET.....	4
1.4 STRUKTUR.....	5
2. MULTIKULTURALISME, LIKESTILLING OG INDIVIDUELL AUTONOMI.....	7
2.1 INNLEDNING – OMSTRIDT MULTIKULTURALISME	7
2.2 MULTIKULTURALISME – NOEN HOVEDPOSISJONER.....	8
2.3 ER MULTIKULTURALISME SKADELIG FOR KVINNER?	11
2.4 DEN VANSKELIGE KULTUREN.....	13
2.5 POST-MULTIKULTURALISME?	16
2.6 TVANGSEKTESKAP OG ARRANGERTE EKTESKAP I LYS AV TEORIEN.....	18
2.6.1 <i>Multikulturalisme, tvangsekteskap og arrangerte ekteskap.....</i>	<i>18</i>
2.6.2 <i>Okin & Wikan, tvangsekteskap og arrangerte ekteskap.....</i>	<i>20</i>
2.6.3 <i>Postmultikulturalismen, tvangsekteskap og arrangerte ekteskap</i>	<i>21</i>
3. ANALYTISK RAMMEVERK.....	24
3.1 PROBLEMET TVANGSEKTESKAP.....	24
3.2 RAMMEANALYSE.....	25
3.2.1 <i>Bacchi; "What's the problem (represented to be)?"</i>	<i>25</i>
3.2.2 <i>Verloo; Critical Frame analysis.....</i>	<i>26</i>
3.3 ANALYSEKATEGORIER.....	27

3.3.1 Diagnose.....	28
3.3.2 Roller og voice i diagnosen.....	28
3.3.3 Prognose.....	28
3.3.4 Roller i prognosen.....	29
3.4 VERDIEN AV DENNE ANALYSEN	30
3.4.1 Avgrensning av tekstutvalget.....	31
4. ANALYSE AV TRE HANDLINGSPLANER.....	33
4.1 HANDLINGSPLAN MOT TVANGSEKTESKAP 1998.....	33
<i>Diagnose</i>	33
<i>Roller i diagnosen</i>	35
<i>Prognose</i>	36
<i>Roller i prognosen</i>	38
<i>Skjema</i>	40
4.1.2 DIALOG OG KONFLIKTLØSNING.....	41
<i>Diagnose og prognose</i>	41
<i>Effekter</i>	45
4.2 FORNYET INNSATS MOT TVANGSEKTESKAP VÅREN 2002.....	46
<i>Diagnose</i>	46
<i>Roller i diagnosen</i>	47
<i>Prognose</i>	47
<i>Roller i prognosen</i>	49
<i>Skjema</i>	50
4.2.1 EN NY INNSATS.....	51
<i>Diagnose og prognose</i>	51

<i>Effekter</i>	55
4.3 HANDLINGSPLAN MOT TVANGSEKTESKAP 2008-2011.....	57
<i>Diagnose</i>	57
<i>Roller i diagnosen</i>	58
<i>Prognose</i>	59
<i>Roller i prognosen</i>	60
<i>Skjema</i>	63
4.3.1 VOLD I NÆRE RELASJONER.....	64
<i>Diagnose og prognose</i>	64
<i>Effekter</i>	68
5. TRE HANDLINGSPLANER, TRE INNRAMMINGER?.....	70
5.1 TVANGSEKTESKAP SOM PROBLEM FOR NORSKE MYNDIGHETER.....	70
5.2 FELLESTREKK OG FORSKJELLER	70
5.2.1 <i>Diagnose: fra 'spesiell' til 'normal' vold</i>	70
5.2.2 <i>Prognose: fra dialog til mainstreaming</i>	72
5.2.3 <i>Aktørkonstruksjoner</i>	73
5.3 AVSLUTNING.....	76
LITTERATUR- OG KILDELISTE.....	77

1. Etablering av politisk problemfelt

1.1 Bakgrunn

Norsk policy mot tvangsekteskap har gjennomgått stadige revisjoner etter at temaet ble løftet opp i media på 1990-tallet¹. Tvangsekteskap blant innvandrede minoritetsgrupper i Norge ble først beskrevet av frilansjournalisten Hege Storhaug i 1992, i forbindelse med et intervju med innvandrerjenta Sima. Da hun var 15 år, overtok barnevernet omsorgen for Sima på grunn av konflikter og vold i hjemmet. Året etter ble hun flyttet hjem igjen etter familiens ønske. De tok henne med til Pakistan hvor hun ble slått, isolert og fratatt passet. Etter grov vold fra flere familiemedlemmer og gjentatte selvmordsforsøk klarte hun å flykte til den norske ambassaden, som hjalp henne med å reise tilbake til Norge (Bredal 2006a: 27). Saken ble den første av mange medieoppslag på den første halvdel av 1990-tallet, hvor unge jenter med innvandrerbakgrunn fortalte hjerteskjærende historier om tvang, press, vold og konflikter knyttet til inngåelse av arrangerte ekteskap. I 1997 ble den såkalte Nadia-saken slått stort opp i media. Denne har det til felles med Sima-saken, og andre lignende saker, at den dreide seg om tvangsekteskap og vanskelige familieforhold samtidig som den handlet om hvordan de unge selv etter gjentatte forsøk og såkalte ”rop om hjelp” ikke lyktes med å få den nødvendige støtten av det norske hjelpeapparatet. Kritikken mot myndighetene var knallhard, og førte til at tvangsekteskap som samfunnsproblem for alvor ble løftet opp på den politiske dagsorden (Bredal 2006a: 28).

Debatten om tvangsekteskap ble plassert inn i en allerede polarisert innvandringsdebatt (Bredal 2005: 333). Den ene siden hevdet at tvangsekteskap er en sjeldenhet, og de anklaget sine meningsmotstandere for å påføre en allerede stigmatisert gruppe ytterligere belastning. Den andre siden mente at de sakene man hørte om i media kun representerte toppen av et isfjell, og de anklaget den andre

¹ For en nærmere beskrivelse av denne utviklingen, se Bredal 2006a: 27-33

siden for misforstått ”snillisme”, politisk korrekthet og frykt for å bli anklaget for rasisme (Bredal 2006a: 30-31; Wikan 2002: 25).

Nadia-saken motiverte daværende stortingsrepresentant Erna Solberg (H) til å ta initiativ til en handlingsplan mot tvangsekteskap. Handlingsplanen ble påbegynt av Arbeiderpartiregjeringen, og presentert av Sentrumsregjeringen/Bondevik I på slutten av 1998 (Bredal 2006a: 28). 7. oktober 1999 sendte TV2 en fjernsynsdokumentar om tvangsekteskap i serien ”Rikets tilstand”. Dokumentaren var laget av Hege Storhaug. Programmet førte til at oppmerksomheten rundt tvangsekteskap igjen blomstret opp. Oppfølgingen av handlingsplanen ble kritisert for å være mangelfull, og flere politikere kom med forslag om hvordan man kunne styrke arbeidet mot tvangsekteskap (Fangen 2002: 16 – 17). Barne- og familiedepartementet fulgte opp den første handlingsplanen med tilleggskdokumentet *Innsats mot tvangsekteskap våren 2000*, som gav en oversikt over tiltakene som ble iverksatt første halvår av 2000 (Fangen 2002: 17).

I 2002 kom det en ny tiltakspakke mot tvangsekteskap, *Fornytt innsats mot tvangsekteskap*. Her ble 30 nye tiltak mot tvangsekteskap presentert, av disse var ti lovrelaterte. Denne pakken havnet dog i skyggen av en dramatisk og tragisk hendelse i Sverige, da svensk-kurdiske Fadime Sahindal ble drept av sin far i 2002. Saken forårsaket intens medieoppmerksomhet og skapte en debatt som dominerte norske medier i flere måneder våren 2002. Flere ofre for tvangsekteskap deltok aktivt i debatten (Bredal 2006a: 28-29). Fadime-saken førte til hva noen kalte en ”ny åpenhet”, noe som ble ønsket velkommen av mange som så det som et positivt steg mot en fri og åpen innvandringsdebatt (Bredal 2005: 334). Denne åpenheten gjorde det legitimt å uttrykke sin bekymring for det man oppfattet som undertrykkende praksiser i innvandrer miljøene i Norge og mulige konsekvenser av disse, både på individnivå og for samfunnet. Andre fryktet at stigmatiseringen av etniske minoriteter nå ville bli legitimert (Gullestad som gjengitt i Bredal 2005: 334). Flere partier vendte seg til utlendingsloven som et mulig hjelpemiddel for å hindre tvangsekteskap, og den gamle handlingsplanen ble oppfattet som utilstrekkelig. Dette førte til at utlendingslovutvalget, som presenterte forslag til ny utlendingslov i NOU 2004:20,

også inkluderte en rekke forslag til tiltak mot tvangsekteskap. Disse forslagene ble grundig gjennomgått i påfølgende høringsrunder. Det ble fremmet flere forslag om endringer av Utlendingslovens regler for familiegjenforening. Dette inkluderte blant annet et kontroversielt forslag knyttet til aldersgrense for familiegjenforening. Forslagene vekket oppsikt da de av mange ble forstått som en ny og hardere linje mot tvangsekteskap. I 2007 kom det en ny handlingsplan som skal gjelde i perioden 2008 – 2011. Denne ble presentert samtidig med forslaget til ny utlendingslov, men ingen av forslagene i planen var knyttet til regulering av utlendingsloven. Den nye handlingsplanen har fått lite oppmerksomhet i media.

1.2 Problemstilling

I denne oppgaven er det altså arrangerte ekteskap og tvangsekteskap blant ungdom med innvandrerforeldre som står i fokus. Hvordan har norske myndigheter håndtert behovet for å beskytte unge mot uønskede ekteskap, samtidig som myndighetene skal vise respekt for minoriteters kulturelle praksiser?

Som empirisk materiale har jeg valgt de tre mest sentrale policydokumentene rettet mot tvangsekteskap i perioden 1998 – 2008. Dette inkluderer de to handlingsplanene fra henholdsvis 1998 og 2008, i tillegg til tiltakspakken *Fornytt innsats mot tvangsekteskap våren 2002*. Jeg vil undersøke hva slags holdninger som kommer til uttrykk i disse policydokumentene, og om disse holdningene har endret seg siden den første handlingsplanen mot tvangsekteskap kom i 1998. Reflekterer eventuelle endringer også endrede representasjoner av problemet? Er slike endringer eventuelt knyttet til nye forståelser av aktørene problemet angår? Problemstillingen blir som følger:

Hvordan blir tvangsekteskap konstruert som problem i norske policydokumenter mot tvangsekteskap i perioden 1998-2008? Har problematiseringen endret seg? Hvordan påvirker dette eventuelt konstruksjonen av personene fenomenet angår?

Jeg vil forsøke å besvare disse spørsmålene ved hjelp av rammeanalyse.

Rammeanalyse er en form for diskursiv policyanalyse som ser på hvordan problemer blir konstruert innenfor en policy, og hva slags effekt denne konstruksjonen har for

dem policyen angår. En *policy* er myndighetenes forsøk på å løse et problem som de selv har definert, og definisjonen av problemet er sentral i forhold til hva som blir presentert som løsning. I hvilken grad aktørene gis handlingsrom og mulighet til å foreta egne valg er særlig interessant. *Effekten* av en policy kan være materiell, men den kan også være diskursiv. En diskursiv effekt innenfor rammeanalyse er relevant i forhold til hvordan individene blir konstruert – dette gjelder alle involverte, men kanskje særlig ”offeret” og den som blir ansvarliggjort. Rammeanalysen vil være et nyttig verktøy når jeg forsøker å avdekke problemforståelsene i de tre policydokumentene.

Jeg kommer til å skille mellom to sentrale analysedimensjoner, *diagnose* og *prognose*. Diagnosen av problemet er problemrepresentasjonen, mens prognosen er det som blir presentert som løsning på problemet. Innenfor disse dimensjonene er det viktig å se på hvilke roller de relevante aktørene får. Hvem blir for eksempel sett på som ansvarlig for problemet? Og hvem skal utføre arbeidet knyttet til prognosen? Det er også viktig å undersøke i hvilken grad de ulike aktørene kommer til orde – er det mulig å se at det finnes aktører som får større gjennomslag for sine synspunkter enn andre? Basert på disse dimensjonene vil jeg utarbeide et analyseskjema inspirert av Mieke Verloo, og dette kan hjelpe meg sammenligne problemrepresentasjonene i de forskjellige handlingsplanene.

1.3 Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap - lovverket

La meg først etablere et premiss for oppgaven: Tvangsekteskap er et uakseptabelt brudd på menneskerettighetene som det er en statlig forpliktelse å forhindre. Dette følger blant annet av Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter 23, 3. ledd: ”Intet ekteskap må inngås uten de fremtidige ektefellers frie og uforbeholdne samtykke”. Statens ansvar for å sikre kvinners rettigheter er understreket i kvinnekonvensjonens artikkel 16, 1. ledd: ”Konvensjonspartene skal treffe alle egnede tiltak for å avskaffe diskriminering mot kvinner i alle saker vedrørende ekteskap og familieforhold. På grunnlag av likestilling mellom menn og kvinner skal de særlig sørge for: a) Samme rett til å inngå ekteskap. b) Samme rett til å fritt velge

ektefelle og inngå ekteskap med bare sitt eget frie og fulle samtykke” (Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og kvinnekonsensjonen som sitert i Skjeie & Teigen 2007: 16).

Etter dagens rett er det i følge Hennum (2008: 35) en selvfølge at ekteskap skal inngås frivillig. I dag står det i den norske ekteskapsloven § 1a. at ”Kvinner og menn har samme rett til fritt å velge ektefelle. Ekteskap skal inngås av egen fri vilje og med eget samtykke” (som gjengitt i Hennum 2008: 35-36). I den norske straffeloven står det at:

”For tvangsekteskap straffes den som ved vold, frihetsberøvelse, utilbørlig press eller annen rettsstridig atferd eller ved å true med slik adferd tvinger noen til å inngå ekteskap. Straffen for tvangsekteskap er fengsel inntil seks år. Medvirkning straffes på samme måte” (Straffeloven § 222 2.ledd).

Bestemmelsen om tvangsekteskap kom inn i straffeloven § 222 2. ledd ved en lovendring i 2003 (Hennum 2008: 36). Før denne lovendringen var ikke tvangsekteskap uttrykkelig nevnt i ekteskapsloven, men praksisen kunne i følge Hennum dømmes etter alminnelige regler om rettsstridig tvang (Hennum 2008: 36).

Tvangsekteskap er med andre ord forbudt i Norge, både gjennom internasjonale konvensjoner og det norske lovverket². Arrangerte ekteskap er derimot lovlig. Hva som er forskjellen mellom disse praksisene er omdiskutert, og ulike standpunkter vil bli presentert i neste kapittel.

1.4 Struktur

Oppgaven er delt inn i fem kapitler. I kapittel to presenterer jeg noen normative posisjoner i debatten rundt multikulturalisme, likestilling og tvangsekteskap. Kapittelet er todelt, i den første delen presenterer jeg de teoretiske posisjonene og i den andre delen redegjør jeg for arrangerte ekteskap og tvangsekteskap som

² For oppdatert informasjon om det norske lovverket knyttet til tvangsekteskap, se www.tvangsekteskap.no. En diskusjon av Straffeloven § 222 2.ledd og hvordan denne bestemmelsen fortolkes finnes i Hennum 2008: 35-41.

multikulturelle utfordringer sett fra disse posisjonene. I kapittel tre presenterer jeg det analytiske rammeverket jeg skal benytte meg av, prinsippene bak analysemetoden og relevante begreper knyttet til den. Her utarbeider jeg et analyseskjema som jeg vil bruke i analysen av de tre dokumentene. I det fjerde kapitlet, som er det mest omfattende, vil jeg først presentere de tre dokumentene og deretter vil jeg analysere dem med utgangspunkt i de teoretiske posisjonene jeg redegjorde for i kapittel to. I hver analyse ser jeg først på dokumentenes innramming i forhold til diagnosen og prognosen av tvangsekteskap før jeg ser på hva slags effekter en slik innramming kan få, hovedsakelig diskursivt men også materielt. I det femte og siste kapitlet foretar jeg en samlet analyse av de tre dokumentene, hvor jeg ser på dem i forhold til diagnose, prognose og aktørkonstruksjoner. Her fokuserer jeg særlig på det jeg mener er de mest sentrale funnene jeg har gjort i min analyse.

2. Multikulturalisme, likestilling og individuell autonomi

2.1 Innledning – omstridt multikulturalisme

Gjennom internasjonal rettsorden er det blitt utarbeidet et rammeverk for vern av enkeltmennesker og minoritetsgrupper i form av menneskerettighetene. De fleste vestlige stater har bundet seg til dette internasjonale rammeverket og inkorporert det i sine nasjonale lovverk. Problemet er at menneskerettighetene ikke nødvendigvis går overens. Noen ganger er det heller slik at de står imot hverandre, derfor må man etablere et hierarki av rettigheter og bestemme hva som er viktigst. Det kan oppstå konflikt mellom grupperettigheter og individuelle rettigheter. Med *grupperettigheter* menes menneskerettigheter beregnet på å beskytte minoritetsgrupper mot majoritetsgrupper – dette gjelder retten til å ha en annen kultur enn majoriteten, til å tro på andre guder, og til å ha andre tradisjoner og verdier enn hva majoriteten har. *Individuelle rettigheter* er knyttet til individet – de gjelder individets rett til å leve sitt liv slik hun ønsker, til å tro på det hun vil og til å gifte seg med hvem hun vil. Herunder kommer retten til å melde seg ut av gruppen man er født inn i, retten til å ta en utdanning dersom man ønsker det, og retten til selv å bestemme hva slags leveregler man skal følge (Borchgrevink 2002: 147-148).

For liberale vestlige stater som Norge, som er bundet av menneskerettighetskonvensjoner og som har et uttalt ønske om både å beskytte individer og å respektere minoriteters kulturer, oppstår problemer når grupper som kommer til landet følger tradisjoner og praksiser som fremstår som undertrykkende mot enkeltindivider. Problemene kan forsterkes av at en tradisjonstro foreldregenerasjon forholder seg til andregenerasjons innvandrere som har ett ben i foreldrenes kulturtradisjon og ett ben i den norske kulturen. Kollektivismen står mot individualisme, og hvordan man best skal håndtere kulturell diversitet er omstridt.

Hensikten med dette kapittelet er å skissere noen normative posisjoner i debatten rundt multikulturalisme og likestilling gjennom å se på både norske og internasjonale debattanter. Disse vil forhåpentligvis kunne bidra med innsikt inn i forskjellige posisjoner, slik at de lettere kan identifiseres når jeg ser på empirien.

2.2 Multikulturalisme – noen hovedposisjoner

Multikulturalister ser på kulturelt mangfold som et gode for samfunnet. Retten til kulturell særegenhet bør sidestilles med andre rettigheter, og staten må organiseres på en måte som tillater kulturell heterogenitet og ulike verdier (Jacobsen & Gressgård 2002: 190). Tanken er beslektet med antropologiens relativistiske kulturforståelse, hvor man er opptatt av å unngå at majoriteten automatisk antar at deres verdier og levesett er bedre enn andres (Joppke & Lukes 1999: 4).

Charles Taylor argumenterer i sin artikkel *The Politics of Recognition*, første gang utgitt i 1992, for nødvendigheten av å verne om retten til kulturell særegenhet. Det er nødvendig at vestlige stater fører en anerkjennelsespolitikk, gjennom at majoriteten anerkjenner minoritetenes kultur som likeverdig. Menneskets selvforståelse ses som direkte koblet til deres kulturelle bakgrunn, og Taylor hevder at det er nødvendig at minoriteters kulturelle praksiser respekteres, anerkjennes og i noen tilfeller fremmes. Han ser ingen grunn til at dette skal gå på bekostning av individets frihet, men argumenterer for at det å overse individets kulturelle behov er et overtramp mot individets rett til å praktisere sin kultur (Taylor 1994: 25).

Will Kymlicka er også opptatt av at individers kulturelle og grupperelaterte tilhørighet bør respekteres. Han argumenterer for at menneskers kultur bidrar med en grunnleggende struktur av verdier, forpliktelser og oppfatninger som er avgjørende for individets mulighet til selvrespekt, og til å leve et fullverdig liv: "when the individual is stripped of her cultural heritage, her development becomes stunted" (Kymlicka 1989: 176). Minoriteter må få visse grupperelaterte rettigheter som kan hjelpe dem med å bevare sin kultur og beskytte dem mot overgrep fra majoriteten. Denne majoriteten har uten problemer kunnet dyrke sin kulturelle tilhørighet og har

dermed fått leve det livet som for dem er rett. Grupperettigheter kan være nødvendig for å gi minoritetene den samme muligheten. Det dreier seg ikke om særbehandling av minoritetene, men de må sidestilles med majoriteten og få den samme muligheten til å leve et fullverdig liv. Kymlicka skiller mellom ekstern beskyttelse, altså en beskyttelse av minoritetsgruppen mot storsamfunnet, og interne restriksjoner. Interne restriksjoner er krav om grupperettigheter som vil begrense medlemmenes rettigheter. Når Kymlicka argumenterer for grupperettigheter snakker han om ekstern beskyttelse mot majoritetssamfunnet, men han understreker samtidig at interne restriksjoner er uakseptable (Kymlicka 1995: 37). Den sosiokulturelle integrering av innvandrere skal holdes på et minimumsnivå – det skal dreie seg om integrering og ikke ”om å overta bestemte vaner, tradisjoner, religiøs tro eller livsstil” (Kymlicka 2001: 2).

Bhikhu Parekh er opptatt av at kultur ikke kun er relevant i forhold til individers selvforståelse, men også for deres forståelse av omverdenen. Han ser kultur som ”a body of beliefs and practices in terms of which a group of people understand themselves and the world and organize their individual and collective lives.” (Parekh 2000: 2-3). Denne kulturforståelsen danner grunnlag for et annet sentralt argument for multikulturalismen: kulturen anses ikke bare som viktig for individets livskvalitet, men den er en nødvendig og uunngåelig *kontekst* for et hvert menneskes liv. Alle moralske og politiske doktriner individet fremmer, vil dermed reflektere og universalisere de kulturelle røttene de vokser ut i fra (Parekh 1999: 73-74). Ulike kulturer representerer ulike meningssystemer og syn på hva som er det gode liv, og *dialog* er det eneste som nytter i forhold til kulturelle konflikter i et flerkulturelt samfunn – alle må forsøke å forstå hvordan de andre tenker og fungerer. En slik dialog er bare mulig dersom ”each culture accepts others as equal conversation partners, who need to be taken seriously as sources of new ideas and to whom it owes the duty of explaining itself.” (Parekh 2000: 336-337).

Parekh argumenterer for at det ikke er mulig å sette opp et sett prinsipper som en praksis kan måles opp mot. Man kan gjennom dialogen forsøke å finne en slags felles grunnholdning til og respons på omdiskuterte praksiser, og på denne måten ha et dynamisk samfunn som både minoriteter og majoriteter kan føle seg som en del av.

Samfunnets verdier er ikke lenger bare majoritetenes, men vil reflektere dialogen mellom minoritet og majoritet. Dersom det er umulig å komme til enighet gjennom dialog, vil det nødvendigvis være majoritetens verdier som bestemmer hvordan staten skal forholde seg til ”vanskelige” praksiser (Parekh 2000: 264-273).

I norsk sammenheng er Thomas Hylland Eriksen en tilhenger av en dialogorientert tilnærming til problemer som kan oppstå i flerkulturelle samfunn. Migrasjon kan føre til konflikter mellom innfødte og innvandrere, ”for når mennesker med ulike erfaringer og ulike horisonter – forskjellige fortider og forskjellige forestilte fremtider – møtes, blir de tvunget til å forhandle om situasjonsdefinisjonen” (Hylland Eriksen 2008: 20). Hylland Eriksen argumenterer for at verdier som i det norske samfunnet anses for å være udiskutable og hegemoniske ikke er så tidløse som mange nordmenn kanskje tror. Han nevner i denne sammenheng likestilling, eller likeverd, mellom kjønnene, og individets rett til å velge sin egen skjebne. Hylland Eriksen poengterer at vi ikke behøver å se langt tilbake i tid før kvinner ble ansett for å være underordnet mannen, og barn ble oppdratt primært til lydighet, ikke selvstendighet. Dette illustrerer hvordan kulturelle verdier endrer seg hurtig, og han argumenterer for at majoriteten må ”skaffe seg så inngående kunnskap som mulig, om ’de andre’, men også om ’seg selv’. Det er jo ikke bare minoriteter, men også majoriteter, som er bærere av spesielle kulturelle verdier.” (Hylland Eriksen 2008: 20). Dette gjelder særlig i møter mellom en vestlig majoritet som den norske, og ikke-vestlige minoriteter. I Norge har vi jo i løpet av de siste generasjonene også blitt stadig mer individorienterte, men i mange minoritetsgrupper vil vi finne orientering i retning av familien og gruppen. Majoritetsbefolkningen har gått fra et pliktbasert til et rettighetsbasert samfunn, hvor friheten prioriteres høyere enn tryggheten, og individet settes foran gruppen (Eriksen 2008: 24). Eriksen argumenterer for at majoriteten skal være forsiktig med å fremstille denne personforståelsen som mer høyverdig enn den mer familie- og pliktorienterte.

”Balansen mellom individ og kollektiv, mellom frihet og trygghet og mellom rettigheter og plikter, er vesentlig for all identitetsdannelse, og det optimale punktet er ikke det samme over alt. Derfor er kulturoversettelse viktig, også når målet er å sikre sine medmenneskers rettigheter (Eriksen 2008: 24).

2.3 Er multikulturalisme skadelig for kvinner?

Multikulturalismen blir kritisert fra mange hold. En sentral kritiker er Susan Moller Okin, som i sin artikkel "Is Multiculturalism Bad for Women?" fra 1999 presenterte sin kritikk av multikulturalisme, spesielt knyttet til den gruppeforståelsen Kymlicka er en representant for. Okin argumenterer for at multikulturalismen er potensielt kvinnefiendtlig. Hun påpeker at etniske/kulturelle grupper består av individer, de er ikke monolittiske enheter sammensatt av mennesker som alle har de samme verdier, ønsker og oppfatninger om det gode liv. De aller fleste grupper er også patriarkalsk oppbygget, og kvinners underordning er et strukturelt aspekt ved de fleste av dem. Mens multikulturalismen ser på kulturell tilhørighet og utøvelse som en forutsetning for individets velvære og sikkerhet, er Okin opptatt av individets *plassering* i den kulturelle gruppen. Kvinner kan bli påtvunget visse sosiale roller innenfor en patriarkalsk gruppe uten at dette blir oppfattet som et problem av majoriteten, eller av kvinnene selv. Individets oppfatning av seg selv og egne muligheter formes under oppveksten, og unge kvinner sosialiseres til å tenke at underordning faktisk er noe de selv ønsker. Kvinner som lever i en kultur hvor de blir ansett for å være underlegne menn, og nødvendigvis under menns kontroll, vil lett kunne internalisere dette på en slik måte at de ikke selv oppfatter at de blir undertrykket (Okin 1999: 12-13, 17). Derfor er det et svik mot minoritetskvinnene å akseptere at de blir behandlet på måter vi ikke lenger tillater for majoritetskvinner. Okin argumenterer for at på tross av dens åpenbare mangler i forhold til kvinners posisjon så er det den vestlige kulturen som har kommet lengst på veien mot et kvinnevennlig samfunn. Kvinner i vesten blir ikke lenger, i like stor grad som tidligere, indoktrinert med en forståelse av seg selv som mindre verdt enn menn, hvor deres eneste verdi ligger i hvordan de kan tilfredsstille menn (Okin 1999: 16-17). Kulturer kan fungere undertrykkende, og vestlige feminister er forpliktet til å arbeide for at minoritetskvinnene blant oss også skal kunne leve frigjorte liv.

"In the case of a more patriarchal minority culture in the context of a less patriarchal majority culture, no argument can be made in the basis of self-respect or freedom that the female members of the culture have a clear interest in its preservation. Indeed, they *might* be much better off if the culture into which they were born were either to

become extinct (so that its members would become integrated into the less sexist surrounding culture) or, preferably, to be encouraged to alter itself so as to reinforce the equality of women (...)" (Okin 1999: 22-23).

Unni Wikan kan sies å representere for det "okinske" synet i norsk sammenheng. Hun er kritisk til norsk innvandringspolitikk, som hun anser for å være så preget av angst for å bli betegnet som rasistisk at den unnlater å ivareta barns og kvinners rettigheter. Wikan påstår at mange unge jenter med minoritetsbakgrunn blir ofret på det hun kaller kulturens alter i Norge i dag, på grunn av en misforstått respekt for kultur får de ikke den hjelpen de trenger av det offentlige. Dette er hva tittelen på hennes bok *Generous Betrayal* fra 2002 viser til. Mange former for mishandling av barn med innvandrerbakgrunn aksepteres, noe som aldri ville forekommet dersom barna hadde vært etnisk norske. Wikan knytter dette til myndighetenes todelte policy, hvor det norske samfunnet skal respektere minoritetene og innvandrerne rett til å dyrke sin egen kultur, mens minoritetene skal følge norske lover og regler. Hun spør hvem disse innvandrerne egentlig er: Skal denne respekten være forbeholdt første generasjon eller omfatter den også videre generasjoner? Hvor langt skal denne respekten strekke seg? I følge Wikan er denne misforståtte respekten å forstå som et generøst forræderi mot noen av de svakeste aktørene i samfunnet. Hun påpeker at det er vanskelig å vite hva slags kulturell identitet en ung gutt eller jente som har vokst opp under andre omstendigheter enn foreldrene har. Å anta at deres ønsker alltid korresponderer med foreldrenes er et resultat av et essensialiserende kultursyn; man putter mennesker inn i statiske og kulturelle bokser hvor de blir redusert til hovedsakelig kulturelle vesener. Å tilhøre en viss kultur vil dermed føre til visse preferanser i forhold til for eksempel ekteskap. Innvandrerungdom blir dermed definert av sine røtter, eller mer spesifikt av sine foreldres røtter. Wikan understreker sitt poeng i credoet "kultur har *ikke* krav på respekt", et utsagn hun mener reflekterer 'vanlige folks' umiddelbare reaksjon på diskriminerende praksiser i innvandrer miljøene (Wikan 2002: 19-28). Dette mener Wikan skjedde med innvandrerjenta Aisha, som blant annet ble utsatt for tvangsekteskap; "(..) it was 'culture' that sealed her fate, making a mockery of her human rights, her citizenship, and basic human liberty". Dette fordi Aisha ikke fikk den beskyttelsen hun behøvde av norske myndigheter. Hun ble definert gjennom sin kulturelle tilhørighet og sendt tilbake til foreldrene (Wikan 2002: 27). Wikan hevder at

mange sosialarbeidere vegrer seg mot å gripe inn i denne typen saker, noe som fører til at unge innvandrerejentes rettigheter blir ofret på kulturens alter (Wikan 2002: 27-28).

”I et land som roser seg av å være moderne og sivilisert, har dere gjort meg til fange i middelalderens dyp. Få dette inn i hodet. Alle mennesker, barn og ungdommer, som omgir meg, nyter en grenseløs frihet. Men jeg er en fange av min families tradisjoner fordi dere av frykt bifaller dem. Av frykt for min far stilte dere ingen spørsmål. Fordi dere vek tilbake for hans æresfølelse, gjorde dere ingenting for å finne en løsning på våre følelsemessige og seksuelle kriser og konflikter. (...) Jeg blir av og til gjenstand for deres vurderinger. Men målene er alltid mine foreldres foreldete verdier. Når dere undersøker meg, er det alltid disse foreldete verdiene som er målestokk for deres vurderinger.” (Sükrü Bilgiç som gjengitt i Wikan 1995: 110 – 111).

I følge Wikans argumentasjon kan dermed en misforstått respekt for kultur og tradisjoner fungere som en unnskyldning for kvinneundertrykkende praksiser, og få velmenende nordmenn til å tolerere at innvandrerkvinner- og jentes rettigheter ikke blir respektert.

2.4 Den vanskelige kulturen

Okin har blitt beskyldt for å gjøre seg skyldig i en “komparativ glipp” når hun sammenligner våre *idealer* (ytringsfrihet, likestilling osv) med andre kulturers verste overgrep – best case sammenlignes med worst case (Jacobsen & Gressgård 2002: 201-202, Phillips 2007: 26). Hvor viktig kulturell bakgrunn er som forklaringsvariabel når man skal forklare individers handlinger er i denne sammenheng interessant i seg selv. Begrepet kultur er komplisert og omfattende, og mye av det som diskuteres her dreier seg om hva kultur betyr for forskjellige mennesker. Multikulturalismen lager et bilde av kultur som grunnleggende for individets selvforståelse, i tillegg til individets forståelse av virkeligheten. Okin og Wikan er mer fokusert på kultur som undertrykker av kvinner og som en unnskyldning for fortsatt underordning. Satt på spissen så anklager Okin og Wikan multikulturalismen for å være kulturel relativistisk, mens multikulturalismen ser på Okin og Wikans rettighets- og individfokus som etnosentrisk.

”Enten aksepterer man for lite – eller for mye – i kulturens navn. I denne kryssilden kan noen og enhver bli paralysert.” (Bredal 2006b)

Det finnes andre som mener at etnosentrisme og kulturel relativisme er to sider av den samme kulturalismen. Begge forstår kulturelle grupper som statiske og homogene, om enn med motsatt fortegn (Bredal 2006b). En slik kritiker er Uma Narayan. Hun argumenterer for at vestens bilder av "resten" er reproduksjoner av de bildene som ble skapt i kolonitiden. Disse bildene av kulturelle grupper er overdrevne og karikerte, og de stemmer ikke overens med de verdiene som faktisk dominerer i gruppene, samtidig som de ikke reflekterer gruppenes mangfold. Den vestlige kulturen blir nå som da fremstilt som progressiv, frihetssøkende og likhetsorientert. Også da hadde vesten en mørk bakside, særlig med tanke på at kvinner, slaver og koloniserte ble nektet sivile og politiske rettigheter (Narayan 1997: 402-403). Narayan mener at vi ofte lager oss "package-pictures of culture", som representerer kulturer som pent pakket sammen, avstengt fra andre og identifiserbar gjennom visse kjerneverdier og særlige praksiser (Narayan som gjengitt i Phillips 2007: 27).

Innenfor denne kulturforståelsen fremstilles ikke-vestlige kvinner som ofre for sine kulturer. De ikke-vestlige kulturene fremstår som essensialiserte og avgrenset, preget av egne særlige verdier, verdier som er helt kulturspesifikke. Samtidig blir forskjeller mellom kulturer satt i fokus, på bekostning av forskjeller innad i de kulturelle gruppene (Jacobsen & Gressgård 2002: 191).

Berit Thorbjørnsrud argumenterer for at en slik forståelse av minoritetskvinner til tider har kjennetegnet den norske diskursen:

"In contemporary Norwegian discourse Muslim women are increasingly being constructed as objects of pity; whether young or old they are described as suppressed by the chains of tradition - personified by their male kin - and thus in need of help from the ethnic Norwegian majority who have long since escaped such a lot" (Thorbjørnsrud 2003: 134)

Denne formen for medynk synes å rettferdiggjøre tiltak som forbud av arrangerte ekteskap, tiltak som i følge Thorbjørnsrud er basert på en idé om at "whatever I do because I weep for you must be good" (Thorbjørnsrud 2003: 135). Thorbjørnsrud peker på at mange minoritetskvinner føler seg krenket av denne holdningen, og viser til en ung muslimsk student som sier "I hate their pitying! Why can't they find somebody else to feel sorry for?!" (Thorbjørnsrud 2003: 135). En annen student

forteller: “There is so much discussion about all the terrible things that Muslim parents do to their daughters that I sometimes start fearing my own parents. But they are not like that, I know they love me and don’t want to hurt me!” (Thorbjørnsrud 2003:135). Medynken er en videreføring av den gamle norske misjonstanken, og den er slett ikke så uselvsk.

”Norwegians seem to find a great consolation in comparing themselves to other peoples who are conceived ‘to lag far behind’. Such comparisons place Norwegians in the position of being models for others, and implicitly, contribute grounds for pitying others less advanced. As the saying goes, Norwegian women should praise themselves lucky to have been born Norwegian.” (Thorbjørnsrud 2003: 143).

Et viktig poeng for mange post-kolonialistiske kritikere er at de er opptatt av diskursive effekter – hvordan individet blir konstruert, og hva slags handlingsrom det får. I hvilken grad antas minoritetskvinner å ha valgfrihet i forhold til sitt eget liv? Okin blir i denne sammenheng kritisert for sin fremstilling av minoritetskvinner som ubevisste ofre når hun argumenterer for at de har såkalt falsk bevissthet. Når hun sier at mange minoritetskvinner blir indoktrinert fra barnsben av til å tenke at visse kvinneundertrykkende tradisjoner er riktige, så fratår hun dem all legitimitet når de uttaler seg om sin egen livssituasjon. Å åpne for valgfrihet må i følge Jacobsen & Gressgård (2002: 202) også innebære muligheten for å velge *mot* den konvensjonelle vestlige forståelsen av frihet, og for at tvang også kan ligge til grunn for praksiser som i liberale stater oppfattes som frigjørende. I forhold til problemet med tvangsekteskap er dette knyttet til forskjellen mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap. Dersom man ikke aksepterer at et arrangert ekteskap kan innebære tilstrekkelig frihet til å velge, selv om det foretas innenfor en spesiell sosiokulturell ramme som legger bestemte føringer for valget, får minoritetene kun én mulighet. De må velge som oss, eller akseptere å bli oppfattet som undertrykket. Dermed blir de fremstilt som ofre med en ”falsk bevissthet” (Jacobsen & Gressgård 2002: 202).

2.5 Post-multikulturalisme?

Anne Phillips ønsker med sin bok *Multiculturalism Without Culture* å vise hvordan man kan skape en multikulturalistisk politikk uten at dette skal gå på bekostning av kvinners rettigheter eller forsterke stereotype bilder av minoritetene:

”My object (...) is a multiculturalism without culture: a multiculturalism that dispenses with the reified notions of culture that feed those stereotypes to which so many feminists have objected, yet retains enough robustness to address the inequalities between cultural groups; a multiculturalism in which the language of cultural difference no longer gives hostage to fortune or sustenance to racists, but also no longer paralyzes normative judgement.” (Phillips 2007: 8).

Phillips observerer at multikulturalisme i stadig større grad blir brukt som et skjellsord som innebærer at kultur brukes som unnskyldning for overgrep mot svake individer, blant annet kvinner. Samtidig nøler feminister med å kritisere minoritetsgrupper av frykt for å bli anklaget for å fremme rasistiske standpunkter. Dette gjenspeiler i følge Phillips de mest sentrale innvendingene mot den tradisjonelle multikulturalismen. Hun trekker frem to spørsmål som særlig problematiske – problemet med ”minoriteter i minoriteter”³ og en til tider overdreven antagelse om at kulturer er statiske og endelige, og styrende for individene. Hun ser på dette som perverse effekter av tradisjonell multikulturalisme; tilfeller hvor den velmenende multikulturalismen ender opp med å gjøre vondt verre (Phillips 2007: 12-14).

”Multiculturalism appears then not as a cultural liberator but a cultural straightjacket” (Phillips 2007: 14).

Phillips’ løsning er å dempe det hun vurderer som et overdrevet fokus på kultur i denne debatten. Hun aksepterer at kultur må anerkjennes som en viktig del av vår identitet, men hun mener samtidig at kulturens rolle ikke må overdrives. Phillips sammenligner kulturell bakgrunn med andre ”bakgrunnsvariabler” som fungerer mer eller mindre styrende for individet – for eksempel kjønn, klasse og etnisitet (Phillips 2007: 15). Alle er de variabler som er viktige for individets identitetsdannelse og som

³ . Begrepet ”minoriteter i minoriteter” er rettet mot det at grupper tidvis undertrykker minoriteter innad i gruppen. Dette kan være kvinner, men også barn eller homoseksuelle (Phillips 2007: 12, se også Eisenberg & Spinner Havel 2005).

kan påvirke våre liv, tidvis fordi de kan føre til diskriminering. Forskjeller med henhold til kjønn og kultur eksisterer, og skal man hindre diskriminering og skape økt likhet og rettferdighet må man ha et reflektert og bevisst forhold til disse identitetsmarkørene og til hvordan de kan påvirke folks liv. Kultur er altså viktig, men ikke *avgjørende* for hvordan individet lever sitt liv, på samme måte som kjønn og klasse ikke er avgjørende (Phillips 2007: 98). Vi har en tendens til å forklare andres oppførsel med deres kultur, og særlig når vi skal forklare det vi ser på som irrasjonell oppførsel (Kuper som gjengitt i Phillips 2007: 46).

Phillips er kritisk til antagelsen om at mange minoritetskvinner har en 'falsk bevissthet', som gjør at de ikke selv innser hvor undertrykt de er (Phillips 2007: 26). Hun anser dette for å være en problematisk infantilisering av kvinnene og mener det er svært viktig at majoriteten tar minoritetsrepresentanter på alvor når de forteller om hvordan de oppfatter sin egen situasjon (Phillips 2007: 40). Ofte ser man minoriteter som ensidig kulturdrevet, mye fordi det er lett å være blind for at en selv også er del av en kultur – vi ser gjerne på egne handlinger som resultater av våre valg, ikke som resultater av vår kultur. En av nøklene for å løse problemet med feminisme og multikulturalisme er i, følge Phillips, å behandle folk fra andre kulturer som *autonome individer*, særlig fordi likhetene i så mange tilfeller er større enn forskjellene.

Anja Bredals argumentasjon har mange paralleller til Phillips. Bredal er også opptatt av nødvendigheten av å vise respekt for enkeltmennesket, og hun argumenterer for at kultur, normer og verdier er en del av det som gjør oss menneskelige, på godt og vondt. Svart-hvitt inndelingen i individualisme og kollektivismen må problematiseres og nyanseres, samtidig som man må være bevisst på at det *finnes* forskjeller som er nødvendige å forstå for å gripe de unges opplevelse (Bredal 2006a: 22).

”Jeg vil synliggjøre variasjonen, mangetydigheten, og det motsetningsfylte i de praksiser som ellers enhetliggjøres ved hjelp av kategorier som 'pakistansk kultur', 'æreskultur', 'norske verdier' eller – ja, 'arrangerte ekteskap'.” (Bredal 2006a: 23).

2.6 Tvangsekteskap og arrangerte ekteskap i lys av teorien

I denne delen av oppgaven er målet å vise forskjellige måter å problematisere arrangerte ekteskap og tvangsekteskap på, slik det gjøres i forhold til de forskjellige teoretiske standpunktene jeg har redegjort for ovenfor.

2.6.1 Multikulturalisme, tvangsekteskap og arrangerte ekteskap

Når det kommer til spørsmålet om arrangerte ekteskap sett i forhold til tvangsekteskap, legger multikulturalismen vekt på at dette er tradisjoner som er utbredt innenfor mer kollektivistiske grupper. Familien blir strukturert gjennom prinsipper om kjønn og alder, og alle medlemmer av familien har omfattende plikter i forhold til hverandre. Ekteskapet representerer først og fremst en relasjon mellom to familier, og familierelasjoner reguleres av religiøse idealer som autoritet/omsorg og tillit/lydighet/respekt. Hvis en ungdom motsetter seg en partner utvalgt av foreldrene vil dette ikke bare oppfattes som et uttrykk for ulydighet, men også som et uttrykk for manglende tillit, respekt og rett og slett manglende kjærlighet til foreldrene (Thorbjørnsrud 2001: 7).

I et multikulturelt perspektiv er det naturlig å vurdere tvangsekteskap og arrangerte ekteskap som to ganske forskjellige ting. Tvangsekteskap ses av noen et unntak/avvik, en praksis som er helt vesensforskjellig fra arrangert ekteskap. Fokuset ligger på forskjellen mellom de to; ”arrangert er ikke tvang, og tvang er ikke arrangert” (Bredal 2006a: 36). Kadafi Zaman mener at ”Tvangsekteskap er en uting av dimensjoner, arrangerte ekteskap er en tradisjon med årtusenlange røtter. To forskjellige praksiser, dermed to forskjellige ord.” (Zaman 1999 som gjengitt i Bredal 2006a: 33). Parekh har en bredere definisjon på arrangerte ekteskap; ”[I]t covers a wide spectrum ranging from the almost automatic parental endorsement of spouses freely chosen by their offspring to parental imposition of them.” (Parekh 2000: 274). Dette synet er nok det som er mest utbredt blant multikulturalister. Parekh mener at tradisjonen med arrangerte ekteskap er noe som må aksepteres som et kulturelt basert valg som er tett knyttet sammen med hva han ser som en asiatiske kollektivistisk

kultur. Individet ses gjennom sitt medlemskap i familien, og individets liv tilhører ikke kun individet selv men også familien. Han aksepterer at arrangert ekteskap kan være et reelt valg dersom man, som ham, aksepterer at det ikke alltid er nødvendig å trekke frem personlig autonomi og valg som universelle verdier.

”If young Asians are happy for their parents to choose or help them choose their spouses, they have chosen to be chosen or co-chosen for, and their choices should be respected. Even if they have made no such conscious choices and are content as a matter of social routine to leave such decisions to their parents, they should have the same right as others to run their personal lives.” (Parekh 2000: 275).

Han understreker likevel nødvendigheten av at ingen skal bli tvunget inn i ekteskap, og han mener at samfunnet “is therefore right to ban imposed marriages or those contracted under duress *as defined in a culturally sensitive manner*, but to go further is to be guilty of moral dogmatism and unjustified cultural inference.” (Parekh 2000: 275, min kursivering.)

Katrine Fangen har gjennomført en evaluering av noen av tiltakene som fulgte av den norske handlingsplanen i 1998, og i følge henne hadde de fleste organisasjonsrepresentantene hva hun kaller et *giftepressperspektiv*. Hun siterer: ”I de fleste tilfeller er det snakk om grader av press, mer enn direkte tvang. Slikt giftepress er likevel uheldig hvis jenta ender opp med en mann hun ikke trives sammen med” (anonym organisasjonsrepresentant som sitert i Fangen 2002: 42). De fleste av disse representantene er klare på at det i noen tilfeller er nødvendig å gripe inn og fjerne jenta fra familien for å gi henne beskyttelse, men de mener også at tilfellene av alvorlig tvang er svært få (Fangen 2002: 42). Fokuset ligger i stor grad på mekling, hvor man kan jobbe for forståelse mellom foreldre og barn og utarbeide et kompromiss som alle parter kan akseptere. Representantene for dette perspektivet er i følge Fangen opptatt av at man ikke må fjerne de unge fra familien for å forhindre tvangsekteskap. Dette forklarer de med at det for det første skyver foreldregruppen bort, og dermed hindrer holdningsendring. Konsekvensene kan dessuten bli alvorlige for de unge, som ofte helt uforberedt opplever brudd med familien (Fangen 2002: 43-44).

2.6.2 Okin & Wikan, tvangsekteskap og arrangerte ekteskap

Okin og Wikan er begge kritiske til arrangerte ekteskap, og de fremstiller arrangerte ekteskap og tvangsekteskap som egentlig det samme. Dette innebærer at de ser på skillet mellom de to som kunstig, og mener at det eneste som varierer er graden av tvang. ”Fordi arrangert ekteskap inngår i en kultur som anses for å være undertrykkende, vil tvangen alltid potensielt være til stede” (Bredal 2006a: 36). Okin nevner i denne forbindelse at ”pertinent to our capacity to question our social roles is *whether our culture instils in us and forces on us particular social roles.*” (Okin 1999: 22). Med dette sikter hun til dannelsen av en falsk bevissthet, hvor kulturelle forventninger og forestillinger nærmest hjernevasker undertrykte individer til å akseptere og støtte selve undertrykkningen, i forhold til praksiser som arrangerte ekteskap. Wikan fokuserer mer på æresrelatert vold⁴, og hun uttrykker bekymring for den kulturelt baserte underordningen når hun skriver at; “Æreskodeksen innebærer et system av undertrykkelse som får konsekvenser for jenter fra de er små, og som sterkt begrenser deres frihet.” (Wikan 2005: 289). Wikans forståelse innebærer ikke nødvendigvis at jentene får en falsk bevissthet som fører til at de *tror* at de ønsker å gifte seg arrangert, men æreskodeksen kan føre til at de ikke tør å si nei fordi de frykter konsekvensene (Wikan 2008: 28).

Kampen mot praksiser som tvangsekteskap ses fra denne posisjonen som en videreføring av kampen for likestilling mellom kvinner og menn. Kontrollen fedre og brødre har over sine døtre og søstre oppfattes av mange vestlige feminister som et tilbakeslag. Selv om såkalt vestlige land ikke har oppnådd full likestilling, er de kommet mye lenger enn de fleste andre land i verden (Okin 1999: 16-17). Dette fører til et krav om at grupper som kommer til de vestlige landene må oppgi eventuelle

⁴ Begrepet æresrelatert vold blir i stadig større grad brukt i forbindelse med vold utført av individer som tilhører hva man kaller æreskulturer. De som bruker begrepet regner vanligvis tvangsekteskap som en form for æresrelatert vold, på linje med blant annet kjønnslemlestelse og overdreven kontroll under oppveksten. Volden rammer både jenter og kvinner, og noen ganger også gutter og menn. Utøverne kan være fedre, fettere og onkler, ikke bare partnere og ektefeller. En større eller mindre grad av aksept for sterke sanksjoner i familien eller storfamilien er et viktig trekk som kjennetegner æresrelatert vold (Dustin 2006: 15). ”Det handler særlig om jenter som vokser opp med strenge regler og restriksjoner som sikter mot å bevare hennes seksuelle ærbarhet og renhet, fordi dette er viktig for familiens og slektens ære” (Bredal & Skjerven 2007: 98-99). Æresrelatert vold blir ofte ansett for å være mer kalkulert og kontrollert enn såkalte ”crimes of passion”, som gjerne blir utført av en individuell mann mot en kvinne (Dustin 2006: 15).

kvinneundertrykkende tradisjoner. Et krav om beskyttelse av kultur oppfattes som en aksept for en fortsatt undertrykking av kvinner. Medlemmer i minoritetsgrupper må lære, eller iallfall lære å respektere, visse grunnleggende sannheter knyttet til menneskerettigheter og likestilling.

Enkelte norske aktører har en lignende problematisering av tvangsekteskap og arrangerte ekteskap. De har hva Fangen kaller et *tvangsperspektiv*, hvor de legger hovedvekten på de mest alvorlige tilfellene. Man antar at det er en hårfin grense mellom arrangerte ekteskap og tvangsekteskap, og at det ” i mange tilfeller er en ’stille tvang’ i form av et psykisk press som underforstått ikke kan brytes” (Fangen 2002: 47). Av norske aktører som arbeider med tvangsekteskap er det særlig organisasjonen SEIF (Selvhjelp for innvandrere og flyktninger) som representerer dette standpunktet. I SEIF sin kriseguide blir arrangert ekteskap definert slik:

”Arrangert ekteskap er en tradisjon som innebærer større eller mindre grad av tvang. Arrangert ekteskap kan kalles en tvangstradisjon. Fordi idet ei jente eller en gutt sier nei til å bli giftet bort, kan det utløse press fra familien og omgivelsene. Mange unge våger ikke å sette seg opp mot tradisjonen og velger å gifte seg med den de selv vil. Noen tenker at det er riktig å følge tradisjonen, for det har alle andre i familien gjort. Noen er redde for at de kan miste familien sin dersom de sier nei til arrangert ekteskap. Andre igjen frykter at de vil bli mishandlet hvis de protesterer mot å bli giftet bort, og mange forteller at de er redde for å bli drept dersom de nekter å følge familiens vilje” (Storhaug 2001).

2.6.3 Postmultikulturalismen, tvangsekteskap og arrangerte ekteskap

Bredal argumenterer for at man må ha flere tanker i hodet på en gang, og at det er uklokt å være for kategorisk i forhold til minoriteters ekteskapspraksis.

”Dette er en dobbel advarsel mot farlige forenklinger: Ikke undervurder frivilligheten i arrangerte ekteskap, og ikke bagatelliser tvangen. Debatten om arrangerte ekteskap har utløst beskyldninger om stigmatisering på den ene siden, og om bagatellisering på den andre. Forsøk på å påpeke nyanser og kompleksitet blir lett avskrevet som uttrykk for det siste. Jeg er grunnleggende uenig. Å ta inn over seg kompleksiteten handler om å innse at tvang og press er et alvorlig problem for mange unge som forventes å inngå ekteskap. Men det handler også om å fatte betydningen av at dette oppleves som en god giftemåte for mange andre.” (Bredal 2004: 1).

Både Phillips og Bredal fokuserer på nødvendigheten av å vurdere hvert tilfelle individuelt, fordi det er store variasjoner blant gruppene og familiene som praktiserer arrangerte ekteskap. På den annen side er begge feminister, og praksisen med arrangerte ekteskap er ikke uproblematisk fra et likestillings- og rettighetsperspektiv. Arrangerte ekteskap inngår i en kjønnsorden der kontroll av kvinners seksuelle ærbarhet er svært sentralt, og denne kontrollen er et kollektivt anliggende. I følge Bredal er det ikke slik at tvangsekteskap er et avvik fra en ellers uproblematisk tradisjon. I den sosiale logikken som arrangementen er en del av, ligger det et potensial for misbruk av makt fra foreldre og andre (Bredal 2004: 3).

Den unges opplevelse av ekteskapsinngåelsen er avgjørende når man skal vurdere ekteskapet. Bredal argumenterer for at både frivillighet og tvang må forstås i lys av familiens betydning for den unges selvopplevelse og identitet. Det er fordi de unge deler sine foreldres verdier at flere anser ekteskapet som et felles anliggende, og det er derfor noen unge aksepterer arrangerte ekteskap. Familien er veldig viktig for de unge, og det er også derfor trusler om utstøtelse og appeller til familielojalitet er så effektive. Dette henger sammen med en kollektivorientert livsanskuelse, og i den forstand er tvangsekteskap et kulturelt betinget overgrep. Men dette betyr ikke at alle foreldre tvinger eller er i stand til å tvinge sine barn, understreker Bredal (2006c: 224-225).

Phillips avviser ikke umiddelbart Okins forestilling om en falsk bevissthet;

”for I share her belief that horizons are drawn in relation to what is perceived as possible, and that years of being told there is no alternative can have a paralysing effect. And yet in relation to forced marriage, the suggestion that people might be so conditioned by their culture that they simply don’t see themselves as coerced fails to ring true. (...) None of the evidence indicates that people cannot imagine life in another way or that they are unaware of being pressured into something against their will.” (Phillips 2007: 148-149).

Phillips ser på æresrelatert vold som et strukturelt problem. Det eneste som er spesielt med æresrelatert vold er *ofrene* – problemet er uansett menns vold mot kvinner og barn, og løsninger på problemene kan bare finnes dersom man fokuserer på det. ”In the end, it is the sameness and not the difference that matters.” (Phillips 2007: 96). Bredal argumenterer for at vi ikke må mystifisere den volden vi ser hos minoritetene:

”Hovedbudskapet er: Tvangsekteskap er ett av flere overgrep som kan forekomme i norske familier. Det er ikke mer spesielt enn andre former for vold i nære relasjoner. Unge mennesker som søker hjelp, må bli trodd, og hjelpetilbudet må bli mer differensiert.” (Bredal & Orupabo 2008: 50).

Bredal argumenterer for at arbeidet mot tvangsekteskap i større grad må bli inkorporert i det mer generelle arbeidet mot vold mot kvinner. Alt er egentlig vold i nære relasjoner, men noe må behandles i egne planer, og *derfor ikke* i den ’generelle’ planen. Slik oppstår et skille mellom ”vanlig” vold, og det som fremstår som den ”spesielle” volden (Bredal 2007: 57). Forskjellen oppstår fordi man forklarer minoritetsvolden på en annen måte enn majoritetsvolden – minoritetsvolden forklares kulturelt, og knyttes til innvandrernes kultur og tradisjoner. På den andre siden har vi majoritetsvolden, som oppfattes som noe som skjer *på tross av* den norske kulturen (Bredal 2007:58). Det viktigste er å ta inn over seg at tvang og press er alvorlige problemer for mange unge som forventes å inngå et arrangert ekteskap, *samtidig* som man må akseptere at dette oppfattes som en god giftemåte for mange andre.

”Det handler om å forstå hvorfor noen unge mennesker ikke river seg løs fra livssituasjoner som går på helsa løs, men heller tar livet av seg enn å søke hjelp. Men også hvorfor andre føler seg dypt krenket når deres svært personlige beslutninger framstilles som overgrep de selv angivelig ikke forstår at de er offer for.” (Bredal 2004: 1).

I debatten rundt arrangerte ekteskap og tvangsekteskap snakkes det ofte om frihet, og det frie valg, men denne friheten er i mange tilfeller ensrettet: det er kun et fritt valg dersom man velger som majoriteten. Individet må bevise at hun er fri, og den eneste måten hun kan gjøre det på er å gjøre opprør. Det er ikke snakk om frihet til å gjøre opprør, men frihet *som* opprør (Bredal 2006a: 61).

3. Analytisk rammeverk

3.1 Problemet tvangsekteskap

Begrepet tvangsekteskap inneholder mange forskjellige problematiseringer, og det fungerer som en paraplybetegnelse. Hva som ligger under, og hva man *egentlig* snakker om, er vanskelig å vite uten nærmere undersøkelse. Dersom noen sier at de ønsker å bekjempe tvangsekteskap, sier det lite om *hva* de egentlig ønsker å bekjempe og *hvordan* de mener denne bekjempelsen bør foregå. Slik variasjon i forståelsene av tvangsekteskap har jeg forsøkt å illustrere i min teoretiske gjennomgang. I analysen av det empiriske materialet vil jeg avdekke hvilke problematiseringer som ligger under begrepet tvangsekteskap i de forskjellige policydokumentene, og hva disse problematiseringene innebærer og fører til. Jeg er først og fremst interessert i ulike måter å *beskrive* og forstå problemet på fra myndighetenes side. Forskjellige problemforståelser åpner i sin tur for forskjellige løsninger eller tiltakssett. For å undersøke dette nærmere har jeg valgt å benytte meg av en metode som kalles *rammeanalyse*. Dette er en form for policyanalyse med et diskursivt fokus. Jeg har i teorikapittelet gjengitt flere posisjoner som jeg mener er sentrale i forhold til diskursen rundt tvangsekteskap. Spørsmålet er i hvilken grad de kan avleses i den faktiske policyen.

I dette kapitlet vil jeg først kort redegjøre for prinsippene bak analysemetoden og for relevante begreper knyttet til den. Deretter vil jeg tilpasse dette til min problemstilling, og konstruere et overordnet rammeverk for min analyse. Dette innebærer å lage et analyseskjema som skal hjelpe meg med å strukturere analysen, trekke ut essensen av innrammingene av problemet og forenkle sammenligning over tid.

3.2 Rammeanalyse

Rammeanalyse er en form for policyanalyse med diskursivt fokus. Diskursanalysen er fokusert på språket som sentralt for menneskets forståelse av verden, ved at disse forståelsene former hvordan vi oppfatter verden, fenomener i verden og vårt eget handlingsrom i denne verdenen (Jørgensen & Phillips 1999: 13 - 17). Disse forståelsene av virkeligheten kan kalles diskurser; diskurser er hvordan vi snakker, men de er også 'larger than words' – diskurser bestemmer hvordan vi forstår fenomenet vi snakker om (Bacchi 1999: 40). Diskurser er ikke fastsatte eller endelige, det vil alltid finnes konkurrerende diskurser (Jørgensen & Phillips 1999: 15).

Den formen for rammeanalyse som benyttes her er særlig inspirert av den som blir anvendt av Carol Lee Bacchi og Mieke Verloo. Poenget har vært å finne en metode som gjør det mulig å gå til et policydokument og finne ut hva som er "innrammingen" av problemet – hvordan problemet er oppfattet, hva man mener bør gjøres med det, og hva slags effekt dette får for aktørene.

3.2.1 Bacchi; "What's the problem (represented to be)?"

Carol Lee Bacchis metode kalles "What's the problem represented to be?". Hovedtanken er: "how we perceive or think about something will affect what we think ought to be done about it" (Bacchi 1999: 1). Ethvert policyforslag inneholder, eksplisitt eller implisitt, en vurdering av problemet som skal løses – dette er hva Bacchi kaller *problemrepresentasjonen*. Representasjonen av et problem innebærer bedømmelser og valg, som deretter vil bli fulgt opp av en begrenset mengde valgmuligheter (Bacchi 1999: 65). Vi skal ikke akseptere at et problem eksisterer som en slags lett identifiserbar og målbar enhet, forklarer Bacchi. Dette innebærer at det er viktig å se forbi såkalte honnørord, og å se på nøyaktig hva som blir foreslått (Bacchi 1999: 164). Skal man sammenligne problemrepresentasjoner, kan man se på de konkrete policytiltakene som har blitt foreslått og finne den innbakte problemrepresentasjonen (Bacchi 1999: 66). Da har vi også mulighet til å vurdere hva som ikke blir problematisert, og hvordan problemrepresentasjonen konstruerer

aktørene. I problemrepresentasjonen er det særlig to elementer som er viktige. Det er hva som representeres som "cause" (årsak) for problemet og hva som representeres som problemets "concern" (hensyn). Hva forårsaker problemet? Hvorfor er det et problem?

I tillegg er Bacchi opptatt av at vi må vurdere hva slags *effekter* innrammingen av problemet får – hun skiller mellom diskursive effekter og materielle effekter. De materielle effektene er relatert til hva innrammingen fører til, som faktiske tiltak, lovendringer osv. De diskursive effektene angår hvordan individene policyen gjelder blir konstruert – de kan bli konstruert som for eksempel ofre, voldsutøvere eller medskyldige. Aktørene kan gis større eller mindre grad av *handlingsrom* i innrammingen, og i hvilken grad de blir ansett for å være passive eller aktive kan variere. Noen ganger blir de konstruert som representative for en gruppe, andre ganger som individuelle avvikere fra normen i gruppen. Hvordan man plasserer aktørene i grupper vil også variere, de kan grupperes etter etnisk tilhørighet, kjønn, klasse og lignende.

3.2.2 Verloo; Critical Frame analysis

Mieke Verloo har gjennom prosjektet MAGEEQ (Mainstreaming Gender Equality) utarbeidet hva hun kaller en kritisk rammeanalyse. Hovedtanken bak Verloos rammeanalyse er:

"a policy (proposal) will always contain an implicit or explicit representation of diagnosis, connected to an implicit or explicit prognosis and a call for action. In normal words; that there is a problem, that some solution has to be proposed (including ideas on the causes of or responsibilities for the problem, of the ends that can be reached through the use of certain means, and the desirability of certain outcomes), and that it is made clear who has to do something and what has to be done." (Verloo & Maloutas 2005: 22).

Verloo definerer en ramme som et "interpretation scheme that structures the meaning of reality", og en policyramme som et "organizing principle that transforms fragmentary or incidental information into a structured and meaningful policy problem, in which a solution is implicitly or explicitly enclosed" (Verloo & Maloutas 2005: 4). Verloo er inspirert av blant annet Bacchi, og hun har gjennom MAGEEQ-

prosjektet forsøkt å videreutvikle Bacchis metode til et omfattende verktøy for policyanalyse.

Verloo understreker at rammen ikke må forstås som intensjonell, selv om subjektet kan være mer eller mindre bevisst på aspekter ved rammen (Bacchi som gjengitt i Verloo & Lombardo 2007: 32). Verloo viser i denne sammenhengen til Gidden (1984) som skiller mellom den diskursive bevissthet, hvor aktøren kan forklare hvorfor de bruker visse rammer og hva rammene betyr, og den praktiske bevisstheten. Den praktiske bevisstheten stammer fra rutiner og tankemønstre som vanligvis blir benyttet på forskjellige kontekster, uten at man er oppmerksom på at dette faktisk er tankemønstre som kunne vært annerledes (Gidden som gjengitt i Verloo & Lombardo 2007: 32). På denne måten vil ubevisste problemforståelser, fordommer og antagelser kunne styre hvordan vi forstår forskjellige samfunnsproblemer – og dersom en spesiell måte å forstå problemet på blir allmenn, slik at man møter den hos alle man snakker med, tar det ikke lang tid før den fremstår som en opplagt sannhet.

3.3 Analysekategorier

Analyseskjemaet jeg tenker å benytte er hovedsakelig inspirert av Verloo, og MAGEEQ-prosjektets ”super-text template”. Jeg har trukket ut de dimensjonene jeg mener er mest relevante for mitt prosjekt, og vil redegjøre nærmere for disse her. Hovedfokuset vil være rettet mot hva Verloo kaller ”the two key dimensions of a policy frame: the *'diagnosis'* (what is the problem) and the *'prognosis'* of a problem (what is the solution?).” (Verloo & Lombardo 2007: 33, min kursivering). Samtidig er det i forhold til min problemstilling interessant å se på hvordan rammen påvirker konstruksjonen av de aktørene problemet angår. Dette vil jeg gjøre gjennom å se på *roller* i diagnosen og i prognosen. På denne måten mener jeg at jeg kan avdekke problemrepresentasjoner (diagnose), materielle effekter (prognose) og diskursive effekter (aktørkonstruksjoner i både diagnose og prognose).

3.3.1 Diagnose

I diagnosedimensjonen ligger fokuset på problemrepresentasjonen i handlingsplanen – hva slags bilde som tegnes av problemet som skal løses. Innenfor denne dimensjonen er jeg opptatt av to spørsmål. Det første spørsmålet er Bacchis klassiske *hva er problemet representert å være?* En handlingsplan er et dokument som skal fokusere på tiltak rettet mot et spesielt problem, og man bør kunne forvente en forholdsvis kontant og direkte beskrivelse av problemet. Her er det for eksempel interessant om man forsøker å definere tvangsekteskap, eller om man drøfter hva tvangsekteskap er i forhold til arrangerte ekteskap. Deretter vil jeg undersøke *hva problemet ses som et resultat av.* Tvangsekteskap kan for eksempel forklares kulturelt, strukturelt eller individuelt. Disse spørsmålene favner de mest interessante aspektene ved en problemdiagnose.

3.3.2 Roller og voice i diagnosen

Innramminger vil ofte, implisitt eller eksplisitt, fordele forskjellige roller til forskjellige aktører (Verloo & Lombardo 2007: 34). Problemrepresentasjonene kan variere i forhold til *hvem som har problemet* – hvem det er et problem for. Er det kun et problem for innvandrere, for kvinner, eller er det et problem for samfunnet? Hvordan er aktørene konstruert innenfor diagnosen – blir de sett som aktive eller passive? Hva slags handlingsrom har de innenfor problemrepresentasjonen? Avslutningsvis er det også nødvendig å se på *voice i problemdiagnosen.* Voice dreier seg om anerkjennelse og retten til å bli hørt, og her vil jeg se på hvem er det som kommer til orde i diagnosen. Er det noen stemmer som blir hørt i større grad enn andre? Siden jeg ser på handlingsplaner er det også viktig å se om det er noen aktører det poengteres at skal bli hørt.

3.3.3 Prognose

Prognosen på et problem er hva slags tiltak som bør settes i verk for å løse det. Prognosen henger vanligvis tett sammen med diagnosen av problemet, og i policydokumenter av den typen jeg skal se på her kan forslagene til løsninger på

problemet avdekke deler av problemrepresentasjonen som ikke uttrykkes eksplisitt i teksten. Først vil jeg se på *hvordan problemet skal løses*. Deretter er det viktig å se på hva dette fører til. Hva er de faktiske tiltakene som foreslås? I forhold til tvangsekteskap er det i utgangspunktet tre forskjellige typer tiltak som kan iverksettes; forebyggende tiltak, krisetiltak og lovregulerende tiltak. De forebyggende tiltakene er hovedsakelig fokusert på dialog, informasjon, kompetanseøking, forskning og lignende. Krisetiltakene skal hjelpe når problemene spisser seg til og blir akutte – herunder finner vi *exitiltak*, hvor fokuset er på å få den unge i trygghet, på *mekling* mellom ungdom og foreldre, og på *veiledning* til unge som befinner seg i en vanskelig situasjon. Lovregulerende tiltak vil være løsninger knyttet til forskjellige deler av lovverket, som for eksempel utlendingsloven.

3.3.4 Roller i prognosen

Jeg ønsker også å se på roller i prognosen – *hvem har ansvar for å løse problemet?* Er det storsamfunnet, innvandremiljøene eller individene selv? På samme måte som spørsmålet om hvordan problemet skal løses, er dette noe som gjerne avklares i begynnelsen av dokumentet. Mer nyansert blir det når vi skal se på *hvem skal (ikke) gjøre hva* – hvem er det meningen skal utføre løsningen? Her er det for det første interessant om man ser på offentlige eller private løsninger. Og som spørsmålsformuleringen indikerer, er det selvsagt også interessant dersom det blir eksplisitt uttalt at noen *ikke* skal gjøre noe. I tillegg er det nødvendig å se hvem som anses for å være i målgruppen for tiltakene.

Analyseskjema

<i>Diagnose</i>	<i>Roller i diagnosen</i>	<i>Prognose</i>	<i>Roller i prognosen</i>
<i>Hva er problemet representert å være?</i>	<i>Hvem har problemet?</i>	<i>Hvordan løse problemet?</i>	<i>Hvem har ansvar for å løse problemet?</i>
<i>Hva ses problemet som et resultat av?</i>	<i>Voice</i>		<i>Hvem skal (ikke) gjøre hva?</i>
			<i>Hvem er målgruppen?</i>

3.4 Verdien av denne analysen

For å kunne generalisere ut i fra de funn som gjøres i en oppgave som denne, må jeg forsikre meg om at arbeidet jeg har gjort tilfredsstillende visse metodiske krav. Innenfor mer positivistisk forskning og kvantitative arbeider gjøres dette først og fremst gjennom å vurdere oppgavens *validitet* og *reliabilitet*. Reliabilitet, eller pålitelighet, går på om gjentatte målinger med samme måleinstrument gir samme resultat.

Validiteten gjelder om man måler det man ønsker å måle (Ringdal 2001: 166).

Problemet med denne formen for metodisk sikringsarbeid er at den forutsetter at det finnes en objektiv virkelighet, en enkelt sannhet man skal frem til.

”reliability and validity, as traditionally conceived (...) presume there is an objective world to be known (...) that differences are a result of measurement error (lack of reliability) and that when differences exist, there is one accurate representation of what is (validity)” (Tracy 1995 som sitert i Wood & Kroger 2000: 163-164).

Wood og Kroger foreslår at man kan bruke kriteriene ’trustworthy’ og ’sound’, altså pålitelighet og fornuft, når man skal vurdere en diskursanalyses verdi. De mener at pålitelige påstander og forståelser ikke bare sier noe om den faktiske diskursen de ser på, men at de også kan fungere som et grunnlag for å forstå andre diskurser og danne grunnlag for videre arbeid, fordi de er resultater av fornuftige metoder. Fornuftige påstander er troverdige, solide og overbevisende fordi de er basert på bevis og logiske resonneringer (Wood & Kroger 2000: 167). Det bør til enhver tid være mulig å gå til kildene og undersøke om man er enig i tolkningen som er blitt gjort, i tillegg til at sitater og gjengivelse av tekst i analysen er viktig slik at leseren selv har en mulighet til å vurdere tolkningen mens hun leser teksten (Wood & Kroger 2000: 169). Wood & Kroger er skriver om diskursanalyse, men en rammeanalyse møter mange av de samme problemene og kan etter min mening løse dem på samme måte. Disse grunnkriteriene kan dermed også kunne sies å være gode krav i forhold til rammeanalyse.

Et annet metodisk problem er at jeg har en viss forståelse av problemet tvangsekteskap i utgangspunktet – og også av hvordan problemer som tvangsekteskap helst (ikke) bør håndteres av norske myndigheter. Dette vil nok prege min vurdering av tekstene. Dette

mener jeg likevel gjelder de fleste forskningsprosjekter, og i forhold til dette problemet kan jeg ikke gjøre annet enn forsøke å være bevisst på min egen innramming av problemet, og hele veien gjengi relevant tekst i analysen og vise hvordan jeg kommer frem til mine slutninger.

3.4.1 Avgrensning av tekstutvalget

En av årsakene til at en rammeanalyse er passende i mitt tilfelle, er at jeg er interessert i å analysere policydokumenter i form av handlingsplaner.

Handlingsplaner er velegnede studieobjekter fordi de sannsynligvis vil inneholde en form for problemdefinisjon i tillegg til løsningene myndighetene mener følger naturlig av denne problemdefinisjonen. Dermed blir det mulig å sammenligne både diagnose og prognose, og forsøke å vurdere hvorvidt problemdefinisjonen viser samsvar med løsningene som foreslås. Policydokumenter kan dog presentere en spesiell utfordring: de som har laget dokumentet er bevisste på at resultatet kan bli trukket frem som representativt for myndighetenes policy, og dette vil påvirke innholdet. Det vil være en avstand mellom "what the subject is able to say; and what the subject is permitted to say" (Treadgold 1998 som sitert i Bacchi 1999: 41). Dette mener jeg likevel er et problem som minsker på grunn av denne oppgavens komparative karakter – ved å se en plan i forhold til en annen vil det være lettere å avdekke diagnosen og prognosen, kanskje også det som ikke blir sagt. Selv om de som står bak handlingsplanene nok har hatt et strategisk mål med sin måte å presentere problemet på, vil det fortsatt være mulig å se den *diskursive innrammingen* – resultatet av deres mer eller mindre ubevisste problemforståelse. Uansett, bevisst eller ubevisst, vil det være innrammingen av problemet i handlingsplanen som ligger til grunn for de tiltakene som blir utformet.

Den empiriske analysen vil baseres på de tre dokumentene jeg anser som mest sentrale i forhold til policyutvikling på feltet tvangsekteskap i Norge: Den første handlingsplanen mot tvangsekteskap gjaldt fra 1998, *Handlingsplan mot tvangsekteskap*, tiltakspakken *Fornytt innsats mot tvangsekteskap våren 2002* og den siste handlingsplanen som ble lansert i 2007, *Handlingsplan mot tvangsekteskap*

2008 - 2011. *Fornyhet innsats* er altså ingen handlingsplan, men dokumentet har vært viktig i policyutviklingen mot tvangsekteskap fordi de fleste lovregulerende endringene som har kommet i forbindelse med tvangsekteskap ble presentert her. På 2000-tallet har det rast en heftig debatt knyttet til spørsmålet om tvangsekteskapspolicy i deler av norsk offentlighet. Særlig omdreiningspunkt har vært flere forslag knyttet til den nye utlendingsloven som ble presentert sammen med handlingsplanen. Denne debatten blir ikke reflektert i denne analysen, noe jeg mener er uheldig, men vanskelig å unngå. Med tanke på at jeg var interessert i den faktiske posisjonen norske myndigheter har inntatt heller enn diskusjonen i forkant, mener jeg at det var nødvendig å gjøre det på denne måten. Dette gjør også *Fornyhet innsats* enda mer nødvendig her som en slags representant for debatten.

Jeg har valgt å konsentrere meg om disse tre dokumentene fordi de vil fungere styrende for innsatsen fra myndighetene. Dermed kan de gi innsikt i hvordan myndighetene har problematisert tvangsekteskap, og hva slags konklusjoner de har trukket på grunnlag av denne problematiseringen når det gjelder tiltak. Videre vil dokumentene gi innsyn i eventuelle effekter, materielle og diskursive, som jeg mener det er viktig å se på. Rent tidsmessig har utvalget begrenset seg selv, ved at det ikke etter hva jeg vet kom ut noen relevante policydokumenter før 1998. Jeg synes dessuten det er et poeng at policyområdet har blitt utviklet i løpet av så kort tid. Ved å se på tre sentrale dokumenter får jeg mulighet til å følge utviklingen i innrammingen av problemet.

4. Analyse av tre handlingsplaner

4.1 Handlingsplan mot tvangsekteskap 1998

Den første handlingsplanen ble lagt frem av Bondevik I-regjeringen 14. desember 1998. Her finner vi 40 tiltak fordelt på 9 kapitler. Ansvaret for den første norske handlingsplanen mot tvangsekteskap ble lagt hos Barne- og Familiedepartementet. De samarbeidet med flere departementer og fikk innspill fra organisasjoner og ressurspersoner når de utarbeidet planen, blant annet på et seminar om tvangsekteskap april 1998 (Bredal 1999: 82).

Handlingsplanen setter tonen med dette sitatet:

”(..) innenfor rammen av norsk lov og grunnleggende menneskerettigheter har alle innbyggere, uansett opprinnelse, rett til å hevde sine verdier, følge kulturelle tradisjoner og praktisere sin tro.” (Stortingsmelding nr. 17 (1996-97); *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*, som gjengitt i Handlingsplan 1998: 4)

Diagnose

Handlingsplanen presenterer problemet som at unge jenter med minoritetsbakgrunn blir tatt med til foreldrenes hjemland og giftet bort mot sin vilje (Handlingsplan 1998: 4). Handlingsplanen åpner for at det ved ekteskapsinngåelse, som ved mange andre sosiale handlinger, vil være indirekte føringer fra samfunnet og foreldre om valg av potensiell livsledsager, knyttet til alder, sosial status, etnisk bakgrunn og kjønn. Det er likevel avgjørende at den unge selv opplever at han eller hun har et reelt valg (Handlingsplan 1998: 5).

Det presiseres at planen ikke er rettet mot arrangerte ekteskap. Arrangerte ekteskap beskrives som vanlige i store deler av verden. Begrepet knyttes til hvem som finner ekteskapskandidater og hvordan denne utvelgelsen skjer.

”Denne handlingsplanen gjelder ikke arrangerte ekteskap, så lenge dette foregår innenfor norsk lovverk og internasjonale konvensjoner Norge har undertegnet. Handlingsplanen har som mål å bidra til at fysisk eller psykisk tvang ikke anvendes for å få den ene eller begge parter til å inngå ekteskap.

”Dette betyr at foreldre står fritt til å foreslå ekteskap, så lenge partene står fritt til å akseptere familiens ekteskapskandidat eller ikke.” (Handlingsplan 1998: 5).

Når det gjelder forskjellen på tvangsekteskap og arrangerte ekteskap, er spørsmålet hvor grensen går mellom det som er akseptabelt press fra familien og det som er rettstridig tvang (Handlingsplan 1998: 4). Det beskrives som grader på en skala som vil variere med den enkelte persons opplevelse av om han eller hun har en reell mulighet og mot til å gjøre et valg på tvers av foreldrenes ønsker – med de konsekvenser et slikt valg eventuelt vil få. Det kan oppstå vanskelige avgrensningsspørsmål, og grensen må derfor trekkes konkret i den enkelte sak (Handlingsplan 1998: 4).

Tvangsekteskap beskrives som et spørsmål om holdninger, sosiokulturelle tradisjoner og generasjonskonflikter (Handlingsplan 1998: 15). Det understrekes at en slik norm har legitimitet innenfor alle religioner og livssyn, på tvers av ulike syn på foreldremedvirkning og ungdoms selvstendighet. Tilfeller der prinsippet om frivillig samtykke ikke ivaretas, antas å ha sammenheng med spesifikke lokale tradisjoner og den individuelle familiens praksis (Handlingsplan 1998: 4).

Handlingsplanen understreker at ingen skal tvinges til ekteskap mot sin vilje. Dette er nedfelt i norsk lovverk og i internasjonale konvensjoner.

”Tvangsekteskap blir i noen sammenhenger forklart med kultur, tradisjon og/eller religion. I denne sammenheng er det rimelig å vise til at her i landet gjelder norske lover og regler. De skal følges, uansett hvor man kommer fra. Vi har plikt og rett til å reagere, hvis menneskerettigheter krenkes eller lovbrudd begås mot enkeltmennesker.” (Handlingsplan 1998: 6).

Handlingsplanen trekker frem transnasjonale ekteskap som særlig problematiske. Mange ekteskap blant personer med minoritetsbakgrunn skjer mellom parter hvor den ene er bosatt i Norge og den andre i foreldrenes hjemland. Man mener at slike transnasjonale ekteskap på flere måter kan føre til uenighet og utydelig kommunikasjon mellom foreldre og barn. Det antas at tvang og press vil forekomme oftere ved transnasjonale ekteskap enn hvis ekteskapene blir arrangert eller foreslått lokalt, fordi flere unge foretrekker partnere som har hatt oppvekstvilkår tilnærmet like deres egne (Handlingsplan 1998: 5). Handlingsplanen hevder at det kan være et

problem for minoritetsgrupper i andre land enn opprinnelseslandet å finne kandidater som tilfredsstillende de tradisjonelle kravene for en passende ektefelle. Samtidig vurderer handlingsplanen at det i enkelte av gruppernes opprinnelsesland synes å bli vanligere at de unge selv kan velge en partner og få foreldrenes aksept – dette gjelder særlig i byene (Handlingsplan 1998: 4)

Roller i diagnosen

Denne første handlingsplanen presenterer tvangsekteskap som et problem for minoritetsungdom som blir utsatt for foreldrenes tvang i spørsmål om forlovelse og ekteskap (Handlingsplan 1998: 4). De unge opplever en konflikt mellom sine egne behov og storfamiliens behov, samtidig som det kan være ulik oppfatning mellom de unge og foreldrene om i hvilken grad tvang eller sterkt press er til stede (Handlingsplan 1998: 5). Handlingsplanen understreker at når mange ungdommer som blir gift gjennom arrangerte ekteskap opplever konflikt mellom egne og storfamiliens behov, så nærmer det seg tvangsgifte, og det er dermed uakseptabelt (Handlingsplan 1998: 5). Tvangsekteskap er et problem også for foreldrene. De har problemer med å finne kandidater som tilfredsstillende de tradisjonelle kravene til en passende ektefelle (Handlingsplan 1998: 4). I tillegg kan det oppstå problemer hvis storfamilien vil være med på å bestemme ekteskapskandidat. Det kan være vanskelig for ungdommens foreldre å motsette seg dette kravet for å støtte sitt barn.

Handlingsplanen poengterer at mange foreldre trenger hjelp og/eller støtte til å stå imot familiens krav om oppfølging av tradisjonen med tvangs- eller arrangerte ekteskap (Handlingsplan 1998: 6). Handlingsplanen ansvarliggjør ingen direkte, men storfamilien trekkes frem som et problem, som en gruppe både de unge og foreldrene har problemer med å motstå.

Det understrekes gjentatte ganger at tvangsekteskap har blitt definert i samarbeid med personer med minoritetsbakgrunn og minoritetsorganisasjoner. Å avklare forskjellen mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap har vært avgjørende for denne dialogen. Kontakt og dialog med landsdekkende organisasjoner som Antirasistisk Senter, MiRA-senteret, Selvhjelp for innvandrere og flyktninger, Organisasjon mot

offentlig diskriminering (OMOD) og Islamsk Kvinnegruppe i Norge (IKN) har også blitt etablert forbindelse med utarbeidelsen av handlingsplanen (Handlingsplan 1998: 9).

Prognose

Handlingsplanen understreker at praktiske løsninger på eventuelle konflikter må finnes gjennom dialog, gjensidig tilpasning og prosesser som minsker risikoen for maktmisbruk. Men adferd som er i strid med norske lover skal ikke aksepteres med henvisning til at det er å vise respekt for en annen kultur (Handlingsplan 1998: 4). Handlingsplanen retter innsatsen mot informasjon om rettigheter og lover. Denne informasjonen skal rettes mot ungdom, foreldre og hjelpeapparatet. I tillegg satser handlingsplanen på tiltak som er ment å føre til økt dialog og samhandling, kombinert med tiltak som skal gi den enkelte hjelp i vanskelige situasjoner. Det understrekes at det også er nødvendig med økt kompetanse for å håndtere slike saker hos ansvarlige etater (Handlingsplan 1998: 1).

Mange av tiltakene i planen er ment som forebyggende tiltak. Et av de mest sentrale satsingsområdene i handlingsplanen er *informasjon*. Denne skal utarbeides i samarbeid med forskjellige målgrupper, og oversettes til flere språk. Informasjon er viktig fordi man anser kunnskap om og kjennskap til det norske samfunnet som en forutsetning for å forstå bakgrunnen for organiseringen av samfunnet og de grunnleggende verdiene det hviler på. Handlingsplanen oppgir å ha fått tilbakemelding fra ulike organisasjoner om at informasjon om norske lover, regler og rettigheter ikke når frem. Årsakene kan være manglende språkkunnskaper og liten kontakt med det norske samfunnet. Mange lever i miljøer som i stor grad består av andre med samme minoritetsbakgrunn, og noen kan ikke lese og skrive. En viktig utfordring er derfor å gi disse gruppene nødvendig informasjon (Handlingsplan 1998: 6). Denne informasjonen skal spres gjennom skolene, og gjennom informasjonsbrosjyrer, eksisterende magasiner hvor ungdom er målgruppe, internett og filmproduksjon (Handlingsplan 1998: 7). I tillegg skal deler av informasjonen rettes direkte mot foreldre med minoritetsbakgrunn. Organisasjoner som skal sette i

gang tiltak som vil bidra til å forhindre tvangsekteskap skal prioriteres. Tiltak som omfatter råd, veiledning og hjelp til dem som utsettes for tvang prioriteres (Handlingsplan 1998: 9).

Samtidig trekkes det frem som veldig viktig at man får i gang en *dialog* med de miljøer hvor tvangsekteskap forekommer, for å få til en holdningsendring. Som en forutsetning for at dialog og samhandling skal finne sted må det finnes arenaer hvor personer med norsk bakgrunn og minoritetsbakgrunn møtes. Det må skapes trygge arenaer der ungdom kan ta opp ulike sider ved problemene; arenaer der de føler at de blir tatt på alvor og kan få hjelp (Handlingsplan 1998: 6).

Det ses også som absolutt nødvendig at den flerkulturelle *kompetansen* økes i det offentlige. Dette er nødvendig i helse- og sosialsektoren, skolen, barnevernet, politietaten og kultur- og fritidssektoren (Handlingsplan 1998: 6). I tillegg skal flere med minoritetsbakgrunn rekrutteres til arbeid med barn og ungdom. *Forskning og dokumentasjon* trekkes også frem som nødvendig – støtte vil bli gitt til forskning som er knyttet til familieinnvandring og forholdet mellom regulering og integrering. Instanser som har erfaring med tvangsekteskap skal systematisere og dokumentere sitt arbeid (Handlingsplan 1998: 18).

Når det kommer til *krisetiltak* er Handlingsplanen særlig positiv til *mekling* og *konfliktløsning*, som man mener er mulig i mange tilfeller. Det understrekes at målet med mekling i denne type saker er at den unge blir respektert og unngår å inngå ekteskap. Å bosette ungdommen utenfor familien for en kortere eller lengre periode trekkes frem som et mulig virkemiddel for å skape et grunnlag for mekling, fordi dette skaper avstand mellom partene og gjør det mulig å komme i gang med en konstruktiv dialog (Handlingsplan 1998: 12). I denne sammenhengen trekkes *botilbud* frem som noe som må etableres. Handlingsplanen sier at det skal organiseres en rådgivningstjeneste om tvangsekteskap per telefon. Dersom elever blir tatt ut av skolen og mistenkes tvangsgiftet skal dette følges opp av oppfølgingstjenesten. Utenriksdepartementet skal samarbeide med andre norske instanser for å bedre rutiner og tiltak for å løse tvangsekteskapsaker som utenriksstasjonene kommer i befatning

med. Det må etableres et mottakerapparat for de unge som blir hjulpet hjem. I tillegg må kontakten med myndighetene i relevante land bygges ut med henblikk på en rask og effektiv håndtering av konkrete saker, og UD skal ta initiativ til informasjonsutveksling om håndteringen av slike saker med nærstående land med stor innvandrerbefolkning (Handlingsplan 1998: 12-16).

Handlingsplanen kommenterer at det norske lovverket synes tilfredsstillende i forhold til tvangsekteskap. Det skal likevel settes i gang en utredning for mulighetene for fortsatt opphold i Norge ved ugyldiggjøringen av ekteskap (Handlingsplan 1998: 17).

Roller i prognosen

Det offentlige skal gi klare signaler om hva som er akseptabelt og uakseptabelt innenfor rammen av lover, regler og rettigheter. Samtidig kan det offentlige, ved å bidra med hjelpetiltak og legge forhold til rette, fremme holdninger og ønskelig adferd i storsamfunnet (Handlingsplan 1998: 6). Barnevernet har særlig ansvar for å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, og de skal bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår. Tvangsekteskap er så alvorlig at det vil kunne skade barn og ungdoms helse og utvikling, samtidig som det vil bidra til stor grad av utrygghet for den det gjelder. De som er yngre enn 18 år som trues med eller utsettes for tvangsekteskap vil dermed tilhøre barnevernets ansvarsområde (Handlingsplan 1998: 12). I den grad barnevernet ikke har den nødvendige kompetanse, må de samarbeide med eller henvise til instanser som har slik kompetanse. Det må presiseres at barnevernet har ansvaret, selv om de får hjelp av andre til å løse problemet (Handlingsplan 1998: 12).

De som er over 18 år vil i hovedsak omfattes av den kommunale sosialtjenesten, som kan gi opplysning, råd og veiledning med sikte på å løse en vanskelig og eventuelt akutt situasjon. I den grad sosialtjenesten selv ikke kan bidra med slik hjelp, har tjenesten et ansvar for å gi opplysninger om andre instansers hjelpetilbud og ansvar (Handlingsplan 1998: 13).

I situasjoner der den enkelte kan ha et akutt behov for et midlertidig botilbud, kan kommunene etter en nærmere vurdering ha plikt til å yte hjelp, slik at vedkommende får et sted å bo i en overgangsperiode. Det forutsettes at den enkelte først undersøker og benytter andre muligheter for å få løst sitt boligproblem. Sosialtjenesten har et medansvar for å samarbeide med andre kommunale og statlige etater og eventuelle frivillige organisasjoner om konkrete saker og mer langsiktige strategier, for å forebygge at slike problemer oppstår og får utvikle seg (Handlingsplan 1998: 13). Et flertall av sakene har tilknytning til utlandet, og både Utenriksdepartementet og utenriksstasjonene spiller en sentral rolle i håndteringen og løsningen av mange slike saker (Handlingsplan 1998: 4)

Organisasjonene treffer ulike målgrupper og arbeider forskjellig ut fra sitt ståsted. Det er verdifullt å beholde mangfoldet og styrke dette, fremfor å satse på å utvikle et miljø som alle skal oppsøke. Dessuten kan det være enklere å søke råd og informasjon i et miljø man kjenner fra før (Handlingsplan 1998: 10). Det er behov for – og forventninger til – at minoritetsorganisasjonene deltar aktivt i arbeidet mot tvangsekteskap. Det er få støtte- eller hjelpetilbud til ungdom som trues med, eller har vært utsatt for, tvangsekteskap. Enkelte minoritetsorganisasjoner og andre organisasjoner har tatt problemet på alvor, og gir de unge hjelp. Krisesentre kan fungere som et sted å søke tilflukt dersom problemet har kommet i en akutt fase (Handlingsplan 1998: 13). Handlingsplanen ser det som en utfordring at når ungdom tar kontakt med offentlige instanser, kan det synes som om problemet er lite kjent, og at kompetansen til å hjelpe ikke er tilstrekkelig. Det er også uttalt at offentlige myndigheter vegrer seg for å hjelpe (Handlingsplan 1998: 6). Minoritetsgruppene har en helt annen mulighet til å påvirke og til å bidra til holdningsendring blant sine egne enn det storsamfunnet har. Religiøse ledere er sentrale i moralske spørsmål for sin menighet, og kan inngå i kommunikasjonen mellom storsamfunnet og mer lukkede trossamfunn (Handlingsplan 1998: 7). Det er gjort gode erfaringer med såkalte ”kulturtolker”, dvs personer som kjenner den kulturen familien tilhører og derfor vil kunne bruke denne kunnskapen i forhandlingene/konfliktløsningen (Handlingsplan 1998: 12).

Skjema

Handlingsplan mot tvangsekteskap 1998

Diagnose

Hva er problemet representert å være?

Tvangsekteskap bryter med friheten til selv å velge ektefelle.

Praksisen bryter med både norsk lov og internasjonale konvensjoner. Problemet er tvangsekteskap, ikke arrangerte ekteskap. Det kan dog være vanskelig å sette en grense mellom sterkt press og tvang

Hva ses problemet som et resultat av?

Tvangsekteskap er et resultat av spesifikke kulturelle tradisjoner og generasjonskonflikter, kanskje særlig i forhold til transnasjonale ekteskap.

Roller i diagnosen

Hvem har problemet? Unge og foreldre med minoritetsbakgrunn

Voice:
I utarbeidelsen av handlingsplanen har departementet samarbeidet med forskjellige minoritetsorganisasjoner, minoritetsmiljøer og trossamfunn.

Prognose

Hvordan løse problemet? Det er behov for grupperettet informasjon om rettigheter. Dialog med miljøene hvor tvangsekteskap forekommer er viktig, og det må opprettes arenaer hvor slik dialog kan foregå. Hjelp i nødsituasjoner vurderes som nødvendig. Konfliktløsning skal foregå gjennom mekling og, i særtilfeller, botilbud. Lovverket er tilfredsstillende, med mulig unntak for bestemmelser om opphold i Norge ved ugyldiggjøring av ekteskap.

Roller i prognosen

Hvem har ansvar for å løse problemet? Det norske samfunnet har både rett og plikt til å beskytte ungdom som blir utsatt for tvangsekteskap. Minoritetsmiljøene forventes også å bidra.

Hvem skal (ikke) gjøre hva?

Det offentlige skal gi klare signaler om hva som er akseptabelt og uakseptabelt innenfor rammen av lover, regler og rettigheter. Det offentlige skal bidra med hjelpetiltak og legge forhold til rette for å fremme holdninger og ønskelig atferd i storsamfunnet. Det offentlige kan delegere dette arbeidet til frivillige organisasjoner og andre lignende aktører som har større mulighet for å nå målgruppen.

Hvem er målgruppen? Ungdom, foreldre og hjelpeapparatet

4.1.2 Dialog og konfliktløsning

Diagnose og prognose

Handlingsplanen åpner med å referere til Stortingsmelding nr. 17 (1996 – 1997) *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*, hvor det slås fast at:

”innenfor rammen av norsk lov og grunnleggende menneskerettigheter har alle innbyggere, uansett opprinnelse, rett til å hevde sine verdier, følge kulturelle tradisjoner og praktisere sin tro.” (Handlingsplan 1998: 4).

Planen har et karakteristisk fokus på etniske minoritetsgruppers kulturelle rettigheter, og viktigheten av å ha respekt for tradisjoner som skiller seg fra de norske understrekes ved flere anledninger. Det er et sterkt fokus på få frem at tvangsekteskap *ikke* er å regne for en legitim kulturell tradisjon som har krav på beskyttelse, og at dette er noe det er bred enighet om. At ingen skal tvinges inn i ekteskap mot sin vilje er en norm som har legitimitet ”innenfor alle religioner og livssyn, på tvers av ulike syn på foreldremedvirkning og ungdoms selvstendighet” (Handlingsplan 1998: 4). Dette gir det norske samfunnet ”rett og plikt til å beskytte ungdom som blir utsatt for foreldrenes tvang i spørsmål om forlovelse og ekteskap” (Handlingsplan 1998: 4). Samtidig poengteres det at man ikke skal akseptere atferd som er i strid med norske lover *kun* for å ”å vise respekt for en annen kultur” (Handlingsplan 1998: 4), og der setter man da altså grensen for hva norske myndigheter vil tolerere.

Det skilles mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap – dette beskrives som et spørsmål om ”hvor grensen går mellom det som er akseptabelt press fra familien og rettsstridig tvang. Det kan oppstå vanskelige avgrensningsspørsmål. Grensen må trekkes konkret i den enkelte sak.” (Handlingsplan 1998: 4). Det slås fast at foreldre står fritt til å foreslå ekteskap, så lenge partene står fritt til å akseptere familiens ekteskapskandidat eller ikke. Dersom den unge føler en konflikt mellom egne og storfamiliens behov nærmer dette seg tvangsgifte og er uakseptabelt. Det påpekes at unge og foreldre kan ha ulik oppfatning av om hvorvidt sterkt press eller tvang er til stede (Handlingsplan 1998: 5). Som et annet viktig moment trekkes de unge

medvirkning frem, og i tilknytning til dette vises det til at det er mulig å søke om en seks måneders oppholdstillatelse med henvisning til ekteskap. Ved å benytte seg av denne muligheten vil de unge få muligheten til å treffe ekteskapskandidaten, og de kan få tid til å bli kjent fremtidig partner.

Tvangsekteskap i Norge er et problem som oppstår i minoritetsgrupper med bakgrunn i land hvor det er vanlig med arrangering av ekteskap. For minoriteter med tradisjon for arrangering av ekteskap kan det være for få kandidater som tilfredsstillende tradisjonelle kravene til en ektefelle i det landet de har bosatt seg, for eksempel i Norge (Handlingsplan 1998: 6). Et flertall av tvangsekteskaps sakene har en tilknytning til utlandet, blant annet er det dukket opp flere saker i media hvor unge jenter med minoritetsbakgrunn er tatt med til foreldrenes hjemland og giftet bort mot sin vilje. Transnasjonale ekteskap har flere sider som kan føre til uenighet og utydelig kommunikasjon mellom foreldre og barn (Handlingsplan 1998: 4). Når de unge kommer i gifteklar alder kan de oppleve en konflikt mellom sine egne behov og storfamiliens krav (Handlingsplan 1998: 5).

Problemet fremstår som resultat av migrasjon med påfølgende generasjonskonflikt, og konflikten forsterkes av dårlig kommunikasjon mellom de unge og foreldrene. Tvangsekteskap får en kulturell forklaring, og beskrives som et fenomen som er ”et spørsmål om holdninger, sosiokulturelle tradisjoner og generasjonskonflikter” (Handlingsplan 1998: 15).

Gjennom denne problemforståelsen skapes et inntrykk av at den norske kulturen er kommet lenger enn minoritetskulturene. I Norge var tvangsekteskap et problem tidligere, men det er noe vi egentlig hadde lagt bak oss;

”I 1991 ble retten til ugyldiggjøring av tvangsekteskap tatt ut av ekteskapsloven. Behovet for en særlig bestemmelse ble ikke lenger ansett for å være til stede (...) Etter revisjonen ble det klart at ekteskap inngått ved tvang ble praktisert blant enkelte med minoritetsbakgrunn, og ugyldighetsbestemmelsen ble tatt inn igjen i ekteskapsloven av 24. juni 1994 (...)” (Handlingsplan 1998: 4).

Problemforståelsen gir assosiasjoner til hva Skjeie og Teigen omtaler som en *likestillingens reisemetafor*. Her ses likestilling som ”en lineær prosess, der vi tar

stadig flere skritt på veien mot målet” (Skjeie & Teigen 2003: 10). Dette er et harmoniserende bilde, hvor målet er det samme for alle. Alle er på vei mot et fritt, likestilt og demokratisk samfunn, men noen har kommet lenger enn andre. Hvis alle er enige om at man har mer eller mindre det samme målet er det jo nødvendig å hjelpe nye grupper i samfunnet videre på veien. På samme måte gir diagnosen i denne handlingsplanen et inntrykk av at noen minoritetsgrupper ikke har kommet like langt som ”oss” når det kommer til ekteskap. Likevel er tvangsekteskap på vikende front, også i minoritetenes opprinnelsesland. Underforstått: det er bare et spørsmål om tid før denne utviklingen kommer til Norge.

Hvordan man skal hjelpe minoritetene på vei går frem av *prognosen*. Her understrekes det at praktiske løsninger på konflikter må finnes gjennom dialog, gjensidig tilpasning og prosesser som minsker risikoen for maktmisbruk (Handlingsplan 1998: 4). Dialog, i en eller annen form, preger nesten alle aspekter ved prognosen. Også i forbindelse med krisetiltakene trekkes dialog trukket frem som særlig ønskelig, i form av mekling. I forhold til botilbud ses dette først og fremst som en mulighet til å få den unge vekk fra familien i en liten periode, slik at man kan ”skape avstand mellom partene, for deretter å komme i gang med en konstruktiv dialog, i den grad det lar seg gjøre.” (Handlingsplan 1998: 13). Mekling anses som særlig gunstig dersom den unge ikke vet hva hun/han vil, eller ikke lykkes med å fortelle foreldrene hva hun/han vil – men det understrekes at også i tilfeller hvor ungdom og foreldre er uenige kan det være rom for forhandlinger, så lenge mekleren alltid er på den unges side (Handlingsplan 1998: 12). Informasjon om lover og regler må nå ut både til foreldre og barn, og det er viktig å skape arenaer både for foreldre og unge hvor de kan føle seg trygge og hvor personer med norsk bakgrunn og minoritetsbakgrunn møtes (Handlingsplan 1998: 7-8). Det settes likevel klare grenser for denne dialogen og forståelsen. Gjentatte ganger understrekes det at adferd som strider mot norske lover og internasjonale konvensjoner ikke skal aksepteres med henvisning til respekt for en annen kultur (Handlingsplan 1998: 4). Innenfor rammen av dette lovverket skal alle ha rett til å følge sin gruppes kulturelle tradisjoner dersom de ønsker det.

Når det kommer til lovreguleringer har denne handlingsplanen kun ett forslag, da det norske lovverket i utgangspunktet vurderes som tilfredsstillende i denne sammenheng. Det forslås en endring som skal gjøre det mulig for utenlandske kvinner å få en oppholdstillatelse selv om ekteskapet blir ugyldiggjort, dersom hun vil få ”urimelige vanskeligheter i hjemlandet grunnet de sosiale og kulturelle forhold der”. Dette er for å sikre at en ugyldiggjøring av ekteskap på basis av tvangsekteskap ikke skal ramme en mulig uskyldig tredjepart, nemlig den utenlandske partneren. Bredal påpeker at denne planen er bemerkelsesverdig på dette området, idet den faktisk foreslår en liberalisering av utlendingsloven heller enn en innstramming (Bredal 2005: 334).

Posisjonen som inntas i handlingsplanen har tydelige paralleller til Parekhs argumentasjon for en dialogorientert tilnærming. I tillegg ytres et sterkt ønske om å vise respekt for minoriteters kulturelt baserte preferanser når det kommer til ekteskapsinngåelse. Diagnosen fremstiller tvangsekteskap som en misforståelse, som et resultat av dårlig kommunikasjon mellom de unge og foreldrene. Dialogfokuset i prognosen forsterker inntrykkene som er gitt i diagnosen, og innrammingen synes å være konsekvent. I forhold til de multikulturalistiske trekkene ved diagnosen er dialog det eneste virkelig egnede virkemiddelet hvis man skal bekjempe tvangsekteskap. Parekh er som tidligere nevnt en fortaler for at konflikter mellom minoritet og majoritet skal løses gjennom en dialog hvor minoritet og majoritet skal strebe etter økt forståelse og tilpasning til hverandre. Dette ligner Hylland Eriksens argumentasjon når han viser til at individforståelsen i den norske majoriteten er helt annerledes enn i en del minoritetsgrupper. Majoriteten skal ikke akseptere overgrep som tvangsekteskap, men vi må være lydhøre når vi forsøker å hjelpe slik at ikke de som skal hjelpe trekker grensen mellom tvang og fri vilje et annet sted enn de som skal hjelpes. ”Dels risikerer man å ’hjelpe’ folk som ikke trenger hjelp, dels å neglisjere overgrep.” (Hylland Eriksen 2008: 20). For å unngå dette må man skaffe seg så inngående kunnskaper som mulig, slik at man unngår denne formen for overtramp på grunnlag av manglende forståelse for majoritetenes selvforståelse (Hylland Eriksen 2008: 20). I handlingsplanen har man da også gjort seg flid med å

poengtere at både problemdiagnose og prognose er et resultat av en slik dialog med forskjellige minoritetsgrupper, miljøer og organisasjoner.

Effekter

Tvangsekteskap fremstår som et helt spesielt problem, et ”minoritetsproblem”. Det er et problem skapt av minoriteter for minoriteter, og det må løses av minoriteter.

Myndighetene vil hjelpe dem på vei gjennom informasjon og tilrettelegging, men det er nødvendig at minoritetene selv løser problemet. De forstår hva det dreier seg om, klarer å kommunisere med dem det gjelder og de vil dermed best vite hva som må gjøres. Det differensieres ikke innad i denne gruppen, og Bredal (1999: 83-84) trekker frem dette som en svakhet ved planen. Hun savner en bredere situasjonsbeskrivelse og problematisering i planen, og mener dette ville vært gunstig fordi

”En egen plan om tvangsekteskap fra regjeringen setter lyskastere på denne ene siden av minoritetsunges liv. Det kan derfor være behov for å sette saken i perspektiv. Det kunne være på sin plass å nevne den stigmatisering som flere unge føler seg utsatt for i kjølvannet av ’tvangsdebatten’, og som handlingsplanen risikerer å bidra til” (Bredal 1999: 83-84).

Denne manglende redegjørelsen kan fungere harmoniserende, fordi ingen blir trukket frem som særlig problematiske innenfor denne minoritetsgruppen. Samtidig skapes det et inntrykk av at dette er et relevant problem for alle med minoritetsbakgrunn. Tvangsekteskap fremstilles også som et særlig vanskelig problem, noe jeg mener kan illustreres av en kommentar knyttet til nødvendigheten av å ta tvangsekteskapsrelaterte saker på alvor:

” Ofte har barnevernet og skolen ikke innsett alvorret i situasjonen, og *behandlet det som en vanlig familiekonflikt*, inntil ungdommen forsvinner fra skolen og nærmiljøet” (Handlingsplan 1998: 15, min kursivering).

Dette tyder på en klar differensiering mellom majoritetsvold og minoritetsvold, som vil bli diskutert mer utdypende senere.

Det er også en tendens i handlingsplanen til at minoritetsgruppene fremstilles som pakker, da handlingsplanen i liten grad forsøker å differensiere innad i gruppen. I

denne sammenheng er kritikk som fremsatt både av Phillips og Okin relevant, knyttet til problemet med å gå inn i dialog med representanter for en gruppe. Det er gjerne de mer ressurssterke medlemmene av minoritetsgruppene som blir ”called on to act as ’gatekeepers’ between majority and minority communities, and their version of a community’s practices that then figures most prominently in the inter-cultural debate.” (Southall Black Sisters 2001 som gjengitt i Phillips & Dustin 2004: 4). På denne måten kan en løsning først og fremst fokusert på dialog bidra til å konservere og forsterke det indre hierarkiet i gruppen, og dermed bevare de negative tradisjonene man søkte å bekjempe, noe som igjen vil føre til at de aller svakeste i minoritetsgruppen kan komme dårligere ut enn resten (Phillips & Dustin 2004: 4). Dette er kanskje ikke et like stort problem i forhold til denne handlingsplanen som det kunne ha vært. De fleste organisasjonene som er involvert har et klart ”kvinneperspektiv”, de er frivillige ideelle organisasjoner fokusert på å bedre kvinners og barns (og tidvis menns) kår. Det er et mangfold i forhold til hvordan de ulike organisasjonene forstår problemet og hvorvidt de er knyttet til en spesiell minoritetsgruppe eller innvandrere generelt, og dette er et mangfold som i planen blir trukket fram som særlig ønskelig (Bredal 2005: 339-340).

4.2 Fornyhet innsats mot tvangsekteskap våren 2002

I 2002 kom et sett med tretti nye tiltak, sammenfattet i et lite hefte. Tiltakspakken ble presentert av Bondevik II-regjeringen. *Fornyhet innsats* regnes ikke som en offisiell handlingsplan av norske myndigheter, men som en videreføring av handlingsplanen fra 1998 - den omtales også som et ”tiltaksprogram”. Den første handlingsplanen var ment å vare ut 2001, men ”behovet for en videre oppfølging var åpenbar” (BFD 2003).

Diagnose

Tiltakspakken skal representere en *Fornyhet innsats mot tvangsekteskap*, og det slås med en gang fast at:

”Å tvinge noen til å inngå ekteskap mot sin vilje er forbudt ved lov i Norge og kan straffes med inntil 3 års fengsel. Tvangsekteskap er et overgrep mot det enkelte menneskets rett til å selv velge sin ektefelle” (Fornytt innsats 2002: 2).

Denne planen slår fast at tvangsekteskap er et problem fordi det representerer et brudd på internasjonale konvensjoner og norsk lov. Alle skal ha like rettigheter og plikter i Norge, samtidig som de skal ha frihet til å hevde sine verdier, følge sine kulturelle tradisjoner og praktisere sin tro. Dette skal skje innenfor rammen av norsk lov og grunnleggende menneskerettigheter, hvilket betyr at alle også skal ha frihet til å foreta egne valg og til selv å bestemme over egen kropp og eget liv (Fornytt innsats 2002: 3). Planen har ingen ytterligere diskusjon av problemet tvangsekteskap.

Roller i diagnosen

Tvangsekteskap presenteres som et problem for unge med innvandrerbakgrunn som står i fare for å bli tvangsgiftet. Det understrekes at ungdom som står i fare for å bli tvangsgiftet trenger hjelp, og noen av dem trenger mye bistand over tid og er i alvorlig krise (Fornytt innsats 2002: 3). Tvangsekteskap beskrives som et samfunnsmessig anliggende og et samfunnsmessig ansvar, ”Men individet kan ikke fritas fra ansvar og det er i siste instans den som forårsaker eller utøver tvangen som er ansvarlig” (Fornytt innsats 2002: 2).

Ingen synes å ha voice i forhold til dette dokumentet, men ”Regjeringen ønsker å understreke viktigheten av å ha en god kommunikasjon med de miljøene som berøres av problematikken. Som et ledd i dette har statsministeren tatt initiativ til en stor dialogkonferanse 21. august 2002.” (Fornytt innsats 2002: 2- 3).

Prognose

Handlingsplanen fastslår at nødvendigheten av å ha gode rutiner blir påtrengende når krisen er akutt, men det mer langsiktige arbeidet er ikke mindre viktig (Fornytt innsats 2002: 2). Et viktig premiss for at alle landets borgere skal få mulighet og frihet til å bestemme over egen kropp og eget liv er i følge planen at vi lykkes i det generelle integreringsarbeidet (Fornytt innsats 2002: 3).

De forebyggende tiltakene er konsentrert rundt kompetanseheving, informasjon og støtte til frivillige organisasjoner som ønsker å drive med denne typen tiltak. I tillegg til informasjon nevnes holdningsskapende arbeid, råd og veiledning. Det offentlige skal spre informasjon fra helsestasjoner og i skolehelsetjenesten, samt i asylmottak. Foreldreveiledning vil også bli forsøkt gjennomført blant annet gjennom foreldreveiledningsgrupper for foreldre med innvandrerbakgrunn. Tvangsekteskap skal fortsatt være et tema i undervisning rettet mot ungdom, og også i voksenopplæring. Kompetanseheving er rettet mot familievern og det offentlige hjelpeapparatet.

Ti av tretti tiltak er knyttet til lovregulering. Dette er forskjellige forslag som er ment å øke myndighetenes mulighet til å gripe inn ved mistanke om tvangsekteskap. Dette dreier seg om endring i utlendingsforskriften om krav til underhold ved søknad om familiegjenforening, særlig i de tilfeller hvor ektefellene er under 23 år. Fylkesmannens adgang til å reise sak om ekteskapets gyldighet skal gjeninnføres, i tillegg til at det skal innføres en ubetinget offentlig påtale i saker som omhandler tvangsekteskap. Det skal presiseres i straffeloven at rettsstridig tvang også inkluderer tvangsekteskap, og en skjerpet strafferamme på opp til seks års fengsel kan komme til anvendelse for slik tvang. Ekteskap med barn under en viss alder kan defineres som tvangsekteskap. Regjeringen ønsker at prøving av ekteskapsvilkårene skal overføres til en offentlig instans. I tillegg skal intervjuer benyttes i større grad enn tidligere ved søknader om familiegjenforening. Regjeringen vil vurdere folkeregistrenes praksis ved registrering av ekteskap inngått i utlandet. I tillegg ønsker regjeringen å bedre registrerings- og kontrollrutinene for å hindre feilutbetaling av barnetrygd i forbindelse med barns utenlandsopphold, og regjeringen ønsker å vurdere barnevernloven med det formål å kunne fatte barnevernsvedtak på ungdom opp til 20 år dersom den unge samtykker og saken er meldt til barnevernet før barnet fyller 18. Som et siste regelrelatert tiltak foreslås et forbud mot å arrangere ekteskapsinngåelse på vegne av en mindreårig.

De fire første tiltakene i tiltakspakken er samlet under overskriften "Krisehjelp til ungdom". Tiltak nr. 1 sier at "Regjeringen vil fortsatt prioritere støtte til

organisasjoner som har fokus på å yte hjelp til ungdom i alvorlig krise” (Fornytt innsats 2002: 4). Regjeringen vil støtte etableringen av et sentralt kompetanseteam og ta initiativ til etablering av rådgivningsgrupper (Fornytt innsats 2002: 4).

Bosituasjonen til ungdom som utsettes for tvangsekteskap skal utredes og bedres. I tillegg skal offentlige ansatte få tilbud om kompetanseheving på området tvangsekteskap (Fornytt Innsats 2002: 4).

Roller i prognosen

Tiltakspakken understreker at det forebyggende arbeidet krever innsats fra sosialtjeneste, barnevern, krisesenter, politi, utdannings- og helseinstitusjoner osv. Gode rutiner hos utlendingsmyndighetene og kommunene skal sørge for at alle som kommer til Norge skal få den informasjonen de trenger. Alle aktuelle etater skal få nødvendig kunnskap slik at de unge ikke blir ”møtt med uforstand” (Fornytt innsats 2002: 2). Å bekjempe tvangsekteskap beskrives som et samfunnsmessig anliggende og et samfunnsmessig ansvar (Fornytt innsats 2002: 2). Samtidig understrekes det at ”personer og organisasjoner med rot i innvandrer miljøene spiller en vesentlig rolle i denne sammenheng, både med tanke på å drive holdningsskapende arbeid innad, og i forhold til å kanalisere sine erfaringer til hjelpeapparatet.” (Fornytt innsats 2002: 2). Tiltakspakken understreker viktigheten av å ha en god kommunikasjon med de miljøene som berøres av problematikken (Fornytt innsats 2002: 2-3).

Organisasjonene er fortsatt viktige, både i forhold til forebyggende arbeid (som nevnt ovenfor), men også i forhold til krisehjelp. Ungdom som står i fare for å bli tvangsgiftet trenger hjelp, og enkelte organisasjoner har tatt dette på alvor. Noen av disse unge trenger mye bistand over tid og tiltakspakken understreker at regjeringen vil prioritere støtte til de organisasjonene som har fokus på å gi hjelp til ungdom i alvorlig krise (Fornytt innsats 2002: 3).

Religiøse ledere av trossamfunn skal ikke medvirke til, eller godkjenne tvangsekteskap eller kjønnslemlestelse – om de gjør det kan de bli fratatt både sitt offentlige tilskudd og sin vigselmyndighet (Fornytt innsats 2002: 8).

Målgruppene for tiltakene er henholdsvis ungdom med innvandrerbakgrunn, offentlige ansatte med behov for kompetanseheving på området, asylsøkere på mottak og foreldre med minoritetsbakgrunn.

Skjema

Fornytt innsats mot tvangsekteskap våren 2002

<i>Diagnose</i>	<i>Roller i diagnosen</i>	<i>Prognose</i>	<i>Roller i prognosen</i>
<p><i>Hva er problemet representert å være?</i></p> <p>Problemet er at mennesker blir tvunget til å inngå ekteskap mot sin vilje. Tvangsekteskap er et overgrep mot den enkeltes rett til selv å velge sin ektefelle. Dette bryter med norsk lov og internasjonale konvensjoner.</p> <p>Alle skal ha like rettigheter og plikter i dette landet. De skal ha rett til å hevde sine verdier, følge sine kulturelle tradisjoner og praktisere sin tro. Rammen skal være norsk lov og grunnleggende menneskelige rettigheter.</p> <p><i>Hva ses problemet som et resultat av?</i></p> <p>----</p>	<p><i>Hvem er det som har problemet?</i> Unge med innvandrerbakgrunn</p> <p><i>Hvem er ansvarlig for problemet?</i> Individet kan ikke fritas fra ansvar, og det er i siste instans den som forårsaker eller utøver tvangen som er ansvarlig.</p> <p><i>Voice:</i></p>	<p><i>Hvordan løse problemet?</i></p> <p>Vi må lykkes i det generelle integreringsarbeidet.</p> <p>Det skal opprettes et kompetanseteam, og man må utrede botilbudet til de som forlater familien.</p> <p>Lovreguleringer er nødvendig. Dette gjelder særlig i forhold til underholdskrav, og at det offentlige skal kunne teste et ekteskaps gyldighet. Det må bli ubetinget offentlig påtale i tvangsekteskapsaker. Ved familiejenforening skal søkerne intervjues. Ekteskap med barn under en viss alder skal defineres som tvangsekteskap, og arrangement av ekteskap for mindreårige skal bli forbudt. Forbudet mot tvangsekteskap skal inn i straffeloven, med en strafferamme på seks år.</p> <p>Forebygging fortsatt viktig. Dette skal skje gjennom informasjon, holdningsskapende arbeid, kompetanseheving i det offentlige. Temaet skal bli tatt opp i undervisningen både i forhold til unge, de som skal jobbe i hjelpeapparatet, og i opplæring av flyktninger.</p>	<p><i>Hvem har ansvar for å løse problemet?</i> Ansvar for å løse problemet ligger hos samfunnet.</p> <p><i>Hvem skal (ikke) gjøre hva?</i> Det offentlige hjelpeapparatet må ta ansvar, i tillegg må innvandrersamfunnet og andre organisasjoner bidra i forhold til forebyggende arbeid og krisehjelp. Regjeringen vil prioritere støtte til de organisasjonene som har fokus på å gi hjelp til ungdom i alvorlig krise. Religiøse ledere risikerer sanksjoner dersom de oppmuntrer eller bidrar til tvangsekteskap.</p> <p><i>Hvem er målgruppen?</i> Målgruppene er ungdom med innvandrerbakgrunn, offentlige ansatte med behov for kompetanseheving på området tvangsekteskap, asylsøkere på mottak og foreldre med innvandrerbakgrunn.</p>

4.2.1 En ny innsats

Diagnose og prognose

Den fornyede innsatsen bygger i stor grad videre på det rammeverket som ble etablert av den første handlingsplanen, men med visse påfallende endringer. Hovedvekten av tiltakene ligger på lovregulering som virkemiddel mot tvangsekteskap, noe som ble ansett som unødvendig i den første handlingsplanen hvor man anså lovverket mot tvangsekteskap som tilfredsstillende. Deler av tiltakspakken bærer likevel preg av kontinuitet. Arbeid med kompetanseheving i det offentlige blir fortsatt vektlagt, skolen skal inkludere tvangsekteskap som tema i undervisning rettet mot både unge og voksne, og informasjon blir ansett som et viktig virkemiddel. Midler blir fortsatt satt av til organisasjoner, slik at de kan søke om støtte til informasjonstiltak, holdningsskapende arbeid og råd og veiledning som kan virke forebyggende mot tvangsekteskap (Fornytt innsats 2002: 9). Endringene i diagnose og prognose er likevel slående, og det er de jeg vil ha hovedfokus på her.

Jeg har tidligere forklart hvordan Fadime-saken i Sverige førte til hva noen har kalt en 'ny åpenhet', som gikk på at det i større grad enn tidligere ble legitimt å peke på skadelige praksiser i innvandremiljøene (se kapittel 1.1). Hvorvidt *Fornytt innsats mot tvangsekteskap 2002* kan sies å komme som et resultat av denne nye åpenheten i den offentlige debatten er uvisst, men sett i forhold til den første handlingsplanen mener jeg at den kan trekkes frem som et eksempel på en slik endret tilnærming til problemet tvangsekteskap. De harmoniserende trekkene fra den første handlingsplanen er borte, og fokuset er rettet mot individets *ansvar* og tvangsekteskap som en *krise*. Tidligere vektla man rettigheter knyttet til gruppetilhørighet og kulturelle preferanser. I denne tiltakspakken ses problemet utelukkende i forhold til individets rettigheter – ”det enkelte menneskets rett til selv å velge sin ektefelle” (Fornytt innsats 2002: 2). Det er det svake enkeltindividet som skal forsvares mot overgrep. Tvangsekteskap blir ikke lenger fremstilt som et generasjonsproblem man kan løse ved hjelp av dialog. Det er en krise, og i kriser er

det nødvendig med krisehjelp. Å ta tvangsekteskap som problem på *alvor* vil her si at man har fokus på krisehjelp, først og fremst gjennom exit-tiltak.

Det er for øvrig interessant hvordan man i *Fornytt innsats* bruker sitatet fra *Handlingsplan 1998*: ”innenfor rammen av norsk lov og grunnleggende menneskerettigheter har alle innbyggere, uansett opprinnelse, rett til å hevde sine verdier, følge kulturelle tradisjoner og praktisere sin tro” (Handlingsplan 1998: 4). I *Fornytt innsats* har man kommet frem til en helt annen konklusjon. Hvor det i den første planen konkluderes med at ”praktiske løsninger på eventuelle konflikter må finnes gjennom dialog, gjensidig tilpasning og prosesser som minsker risikoen for maktmisbruk” (Handlingsplan 1998: 4), resonnerer man i *Fornytt innsats* slik:

”Alle skal ha like rettigheter og plikter i dette landet, samtidig som de skal ha frihet til å hevde sine verdier, følge sine kulturelle tradisjoner og praktisere sin tro. Rammen skal være norsk lov og grunnleggende menneskelige rettigheter. Det betyr at alle også skal ha frihet til å foreta egne valg og til selv å bestemme over egen kropp og eget liv. Et viktig premiss for at alle landets borgere skal få denne muligheten, er at vi lykkes med det generelle integreringsarbeidet. Dette starter med grunnleggende norskopplæring. Regjeringen vil om kort tid innføre introduksjonsprogrammet for alle nyankomne flyktninger. Videre vil regjeringen at deltagelse på kurs i norsk og samfunnskunnskap skal bli obligatorisk og vil vurdere sanksjonsmuligheter.” (Fornytt Innsats 2002: 3).

Heller enn å konkludere med at løsninger må finnes gjennom dialog og tilpasning vektlegger man her at disse rettighetene ikke kommer alene. Rettighetene henger sammen med til individets frihet til å foreta egne valg og selv bestemme over egen kropp og eget liv. I tillegg har alle ikke bare rettigheter i denne versjonen, de har også *plikter*. Jeg mener dette illustrerer endringen fra den første handlingsplanen på en god måte. På den ene siden er det fra myndighetenes side noen tydelige endringer i forhold til foreslåtte tiltak, på den andre siden er det også mer subtile endringer når det kommer til språkbruk og vektlegging av individets rettigheter fremfor kulturell finfølelse.

Prognosen i *Fornytt innsats* er hovedsakelig fokusert på lovrelaterte tiltak. Flere av disse tiltakene har som formål at den unge skal fritas fra den byrden det kan være å anmelde sine egne foreldre, og representanter for myndighetene som mistenker at noe er galt skal ha mulighet til å handle uten at den unge eksplisitt ber om det.

Innføringen av ubetinget offentlig påtale i tvangsekteskapsaker og det at fylkesmannen skal få adgang til å reise sak dersom han mistenker tvangsekteskap er eksempler på slike tiltak. Dette representerer en merkbar endring fra den første handlingsplanen, hvor det ble lagt mye vekt på dialog som foretrukket virkemiddel, blant annet i form av mekling for å hjelpe familier hvor det hadde oppstått konflikter. Fortsatt støtte til organisasjoner som fokuserer på krisehjelp er det første tiltaket i pakken, noe som er et sterkt signal med tanke på hvordan myndighetene i den forrige planen vektla fordelene av bredde i organisasjonenes tilnærming. Mekling som krisehjelp blir ikke nevnt i *Fornytt innsats*. Dialog med hva som beskrives som de aktuelle miljøene skal foregå i etterkant av at tiltakspakken er presentert, i form av en dialogkonferanse, og relevante miljøer har med andre ord ikke kommet til orde i forbindelse med utarbeidelsen av diagnosen og prognosen. Dette representerer et brudd med den tidligere handlingsplanens sterke vektlegging av nettopp en slik dialog. Etter et voldsomt fokus på å involvere berørte parter og organisasjoner i den første handlingsplanen bemerkes ikke dette med ett ord. Organisasjonene skal fortsatt brukes til å utføre flere av tiltakene, men de blir ikke på samme måte som tidligere fremhevet som nøkler i forhold til problemet.

Denne handlingsplanen har et fokus på det individuelle rettighetsaspektet som har paralleller til Okin og Wikans posisjon. Man synes å ha gått fra å være bekymret for å krenke minoriteters kulturelle rettigheter, til å være mest opptatt av å ikke svikte de svake medlemmene av gruppen, i dette tilfellet ungdommer som står i fare for å bli tvangsgiftet. "(..) by failing to protect women and sometimes children of minority cultures from male and sometimes maternal violence, cultural defences violate women's and children's rights to equal protection of the laws." (Okin 1999: 20). En slik prioritering mener jeg vi også kan lese ut av lovendringene som gir myndighetene mulighet til å gripe inn når de mistenker tvangsekteskap. Man skal ikke først og fremst "respektere kulturen", som Wikan sier, men gripe inn når man ser at ungdom blir utsatt for overgrep.

Jeg nevnte ovenfor at et argument for å innføre slike lovendringer kan være at man fritar den unge for den byrden det er å anmelde sin egen familie. Slik er det jo også i

forhold til vold i nære relasjoner i Norge – mistenker man vold i nære relasjoner innebærer det en ubetinget offentlig påtale, nettopp for å beskytte offeret. Det finnes også en annen måte å begrunne denne typen tiltak på, nemlig en mistanke om falsk bevissthet. Dersom det ligger en antagelse om falsk bevissthet i bunnen for denne typen forslag forestiller man seg ikke bare at offeret skal skånes for å anmelde sin egen familie, men også at den unge ikke selv forstår at hun/han blir utsatt for et overgrep. Dette er med en gang mer problematisk, noe jeg vil se nærmere på nedenfor. Jeg vet ikke om det er en slik forestilling som ligger bak disse forslagene. Men da forslagene ikke er begrunnet åpner det som sagt for spekulasjoner i ettertid. Det er ingen diskusjon i denne innsatspakken, for eksempel er det ingen drøfting av problemstillinger knyttet til arrangert og tvang. Dette kan jeg argumentere for at også kan knyttes til den individ- og rettighetsorienterte posisjonen til Okin og Wikan. De er begge kritiske til at man har et sterkt gruppefokus når man skal håndtere problemer knyttet til innvandrere. Essensen i det deres argumenter er i stor grad at vi ikke skal bruke kultur som en unnskyldning, eller tillate at svake grupper blir undertrykket på grunn av sin kultur. Myndighetene bør derfor fokusere på individene i samfunnet, og på disse individenes rettigheter. Dermed kan man si at det er unødvendig å diskutere forskjellen på tvangsekteskap og arrangerte ekteskap, for eksempel, fordi det man skal fokusere på er hva som er individenes rettigheter, og hvordan disse rettighetene best kan vernes.

Dersom vi ser på tiltakene som er rettet mot religiøse ledere så synes disse å ha paralleller til Okins ønske om at patriarkalske minoritetskulturer skal oppmuntres til å endre seg slik at den fremmer likestilling mellom kjønnene (Okin 1999: 23). Det skal stilles krav til religiøse ledere, og dersom de samtykker til eller bifaller tvangsekteskap vil dette medføre sanksjoner som å miste tillatelser knyttet til sitt virke, og det kan også få konsekvenser for oppholdstillatelsen deres (Fornyet innsats 2002: 8).

Effekter

Målet med denne tiltakspakken er å ansvarliggjøre overgripere og redde deres ofre. Flere av de lovregulerende tiltakene skal sørge for at de som antas ansvarlige for tvangsekteskap skal straffeforfølges uavhengig av anmeldelser. Problemet løftes ut av de unges hender. Myndighetene kan, teoretisk sett, oppløse et ekteskap og straffeforfølge brudens/brudgommens foreldre, basert på et obligatorisk intervju med den unge knyttet til familieforening. Alt dette kan foregå uten at noen av ektefellene har oppsøkt hjelp, eller gitt uttrykk for at de er ofre for tvangsgifte. Tiltakene er foreslått for å sørge for at det ikke bare er de som ber om hjelp som får det, men også de som ikke ber om hjelp. Jeg mener det er problematisk å gi myndighetene såpass vide fullmakter i forhold til ekteskap uten å diskutere temaet med arrangerte ekteskap og tvangsekteskap. Dersom dette ikke diskuteres fordi man mener at alt dreier seg om arrangerte ekteskap under større eller mindre grad av tvang, risikerer man å usynliggjøre den unges vilje. Det blir irrelevant hva den unge gjør og sier, eller hvordan hun/han forstår sin egen situasjon – fordi en utenforstående vet at alt ”egentlig” er tvang (Bredal 2004: 3). De unge kan dessuten risikere å bli stilt overfor et vanskelig valg: Når alternativet til tvangsekteskap, eller et arrangert ekteskap under meget sterkt press, er straffeforfølgelse av et eller flere medlemmer av familien, vil nok mange velge å bøye seg for presset og gjennomføre giftemålet for å beskytte familien. Myndighetene risikerer å gjøre terskelen for høy for unge som egentlig trenger hjelp til å komme ut av en vanskelig situasjon. Dermed kan man ende opp med å gjøre det enda vanskeligere for dem å oppsøke hjelp. ORKIS advarte om at dette tiltaket kunne ødelegge den sårbare tilliten som eksisterte mellom de unge og hjelpeapparatet/politiet (Bredal 2005: 337).

Tilnærmingen som Dustin og Phillips (2004: 2) kaller ”the regulation approach” til tvangsekteskap forutsetter at det er visse former for adferd som er riktige, og andre som er feil. Denne tilnærmingen kan i noen tilfeller være nærmest etnosentrisk, idet kun ett valg gjenstår som mulig og riktig: majoritetens valg. Dette gjelder i forbindelse med tvangsekteskap særlig i tilfeller hvor myndighetene forbyr for eksempel arrangerte ekteskap, ekteskap mellom søskenbarn eller setter store hindre i

veien for ekteskap på tvers av landegrensene ved å heve aldersgrensen for familiegjenforening. Dette er ikke den typen tiltak som er satt i verk her. Men, også mildere versjoner av slike lovreguleringer kan i følge Phillips & Dustin føre til en demonisering av minoritetene og deres kultur gjennom å anta at de fleste som tilhører disse ønsker å tvangsgifte bort barna sine. I tillegg fører lovendringene til et mindre handlingsrom for de unge, i forhold til hvordan de ønsker å håndtere eventuelle problemer knyttet til tvangsekteskap eller arrangerte ekteskap. Myndighetene har på sin side fått større handlingsrom til å gripe inn i saker hvor de mener det er nødvendig.

På samme måten som den første handlingsplanen er den andre lite spesifikk i forhold til hvem problemet gjelder, men det har likevel skjedd en endring i ordvalg. Den første handlingsplanen ser tvangsekteskap som et problem i minoritetsgrupper, men i *Fornyhet innsats* er dette et problem som gjelder innvandrer miljøer. Og i disse miljøene skal ikke holdningene lenger endres, de skal *skapes*. Dette gjentas flere ganger men utdypes ikke videre.

Fokuset på religiøse ledere er også interessant i forbindelse med vurderingen av diskursive effekter, Ledere i trossamfunn ble forøvrig også nevnt i den første handlingsplanen, men da ble de i større grad konstruert som individer med en unik mulighet til innflytelse: ”Religiøse ledere er sentrale i moralske spørsmål for sin menighet, og kan inngå i kommunikasjonen mellom storsamfunnet og mer lukkede trossamfunn” (Handlingsplan 1998: 7). Slik de blir konstruert i *Fornyhet innsats* fremstår de i større grad som sentrale når det kommer til å oppmuntre og legitimere skadelige tradisjoner som tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Det virker rimelig å anta at dette kommer som en reaksjon på saker som ble slått stort opp i media på slutten av 1990-tallet/begynnelsen av 2000-tallet. Religiøse ledere ble i den første handlingsplanen konstruert som deler av løsningen – her vil jeg si de fremstår mer som en del av problemet.

Til slutt er det nødvendig med en mindre nyansering i forhold til hva slags perspektiv som ligger til grunn for denne tiltakspakken. Det var særlig to organisasjoner som var

relevante i forhold til dette første tiltaket i *Fornytt innsats*, et tiltak som gikk på fortsatt støtte til organisasjoner som hjelper ungdom i alvorlig krise (Fangen 2002: 174-175). Disse organisasjonene er SEIF og ORKIS (Oslo Røde Kors Internasjonale Senter). ORKIS var den første organisasjonen i Norge som adresserte problemet med tvangsekteskap, og denne organisasjonen blir referert til ved gjentatte anledninger i *Handlingsplan 1998*, blant annet i forbindelse med deres positive erfaringer med mekling som krisehjelp (Handlingsplan 1998: 12). Disse to mottagerorganisasjonene er svært forskjellige ideologisk sett. ORKIS er tilhengere av en dialogorientert tilnærming til forholdet mellom de unge og foreldrene dersom den unge ønsker det, mens SEIF først og fremst er fokusert på individet og på å hjelpe henne/ham med å unnsnippe familien (Bredal 2005: 340). De to organisasjonene som mottar mest støtte har med andre ord forskjellig tilnærming til problemet tvangsekteskap.

4.3 Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008-2011

Den 29. juni 2007 ble den nyeste handlingsplanen mot tvangsekteskap lagt frem, samtidig som regjeringen la frem det endelige forslaget til ny utlendingslov. *Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008 - 2011* består av 40 videreførte og nye tiltak mot tvangsekteskap, og det ble i den forbindelse satt av over 70 millioner kroner i budsjettet for 2008.

Diagnose

Handlingsplanen ser problemet med tvangsekteskap som at ikke alle mennesker i Norge kan velge *om* de vil gifte seg og *hvem* de eventuelt vil gifte seg med, noe som er en menneskerett. De fleste mennesker i Norge tar denne valgfriheten for gitt, men dessverre er det ikke alle som har den. Dette er uakseptabelt, og kampen mot tvangsekteskap står derfor høyt på regjeringens dagsorden, skriver statsråd Karita Bekkemellem (Handlingsplan 2008: 3). Retten til selv å velge sin ektefelle er nedfelt i internasjonale konvensjoner. Å tvinge noen til å inngå ekteskap er forbudt ved norsk lov og krenker grunnleggende menneskerettigheter (Handlingsplan 2008: 6).

Handlingsplanen knytter tvangsekteskap til begrepet *æresrelatert vold*.

Tvangsekteskap beskrives som en del av et større problemfelt, relatert til autoritær oppdragelse, kontroll og vold. I følge handlingsplanen brukes ofte begrepet æresrelatert vold om slik vold fordi den er knyttet til det enkelte samfunns forestillinger om ære og skam. Det antas at det er sammenheng mellom streng oppdragelse og sterk kontroll tidlig i ungdomstiden, og senere giftepress og tvangsekteskap (Handlingsplan 2008: 6).

Samtidig slås det fast at tvangsekteskap er en form for *vold i nære relasjoner*, og det understrekes derfor at denne handlingsplanen må ses i sammenheng med handlingsplanene mot vold i nære relasjoner. En egen plan mot tvangsekteskap vurderes likevel som nødvendig fordi ”bekjempelsen av tvangsekteskap krever særskilte tiltak rettet mot utvalgte grupper i samfunnet” (Handlingsplan 2007: 7).

Handlingsplanen forholder seg til diskusjonen rundt arrangerte ekteskap og tvangsekteskap gjennom først å slå fast at arrangerte ekteskap er vanlige i store deler av verden. Familie og slekt kan i langt større grad enn i Norge utgjøre en persons sikkerhetsnett, og familiens støtte kan være avgjørende for den enkeltes livsvilkår. Hvem man gifter seg med blir dermed et kollektivt anliggende fremfor individets valg. Enkelte minoritetsgrupper fortsetter tradisjonen med å arrangere ekteskap for sine barn eller andre familiemedlemmer etter at de kommer til Norge, og dette er ikke i strid med norsk lov eller internasjonale konvensjoner. Det som strider imot slike lover og konvensjoner er når det anvendes psykisk eller fysisk tvang for å få den ene eller begge parter til å inngå ekteskap mot sin vilje (Handlingsplan 2008: 6).

Roller i diagnosen

Handlingsplanen slår fast at tvangsekteskap er et problem for jenter og gutter som trues med eller utsettes for tvangsekteskap, dette gjelder også for unge homofile (Handlingsplan 2008: 6-7). Handlingsplanen understreker at det er viktig å ta høyde for at de unge som utsettes for tvangsekteskap eller trusler om tvangsekteskap er personer med ulik bakgrunn og erfaringer og ulike behov for hjelp. Noen bryter med familien og har behov for psykisk og sosial bistand. Andre ønsker hjelp til ikke å

bryte med familien sin (Handlingsplan 2008: 22). Omfanget av hvor mange jenter og gutter i Norge som utsettes for tvang ved ekteskapsinngåelse anses som uvisst, men man antar at det er store mørketall. Det store antallet av henvendelser til hjelpeapparatet kommer fra unge kvinner, og mellom 67 og 90 prosent var mellom 15 og 25 år (Handlingsplan 2008: 7).

Prognose

Handlingsplanen skal bidra til å bekjempe tvangsekteskap gjennom å forebygge og å hjelpe de som blir utsatt for slike overgrep. Man mener dette krever en bred tilnærming, og at det grunnleggende er å bygge opp en velfungerende likestillings- og innvandringspolitikk (Handlingsplan 2008: 8). Handlingsplanen ser det som nødvendig med både tiltak direkte rettet mot tvangsekteskap, kombinert med et bredt fokus på strategier og tiltak for å styrke inkluderingen. Samtidig må lovverket håndheves effektivt.

Forebygging er en viktig del av arbeidet, og handlingsplanen har som sin fremste målsetting å forhindre at tvangsekteskap finner sted. Den generelle inkluderingspolitikken sammen med mer målrettede tiltak, spiller en avgjørende rolle. Informasjon og holdningsskapende arbeid er viktig (Handlingsplan 2008: 13). Det er nødvendig å *øke kunnskapen* om tvangsekteskap, menneskerettigheter og likestilling i skolen, hjelpeapparatet og befolkningen generelt. *Dialog* med de miljøer hvor tvangsekteskap forekommer må til for å endre holdninger, både i forhold til de unge og de eldre. I skolen er det et mål at den enkelte elev oppnår forståelse av, og oppslutning til, grunnleggende menneskerettigheter, demokratiske verdier og likestilling. Ellers trekkes forskning og evaluering knyttet til tvangsekteskap og relatert problematikk frem som noe som må styrkes. Handlingsplanen ser et behov for å etablere systematisk registrering av tvangsekteskapsaker for å bidra til dette (Handlingsplan 2008: 27).

Når det kommer til lovregulerende tiltak er hovedfokuset på at den eksisterende lovgivningen skal håndheves effektivt. Dette antar man vil gi det en sterkere

preventiv effekt (Handlingsplan 2008: 11). For å oppnå dette skal man blant annet øke kompetansen innad i politiet (Handlingsplan 2008: 12).

Ungdom som kommer i konflikt med familien på grunn av tvangsekteskap eller trusler om tvangsgifte kan bli nødt til å bryte med familien for en kortere eller lengre periode. Det er viktig at disse unge får et tilpasset *botilbud* med psykisk og sosial bistand. I følge handlingsplanen vil en kombinasjon av innsatsen gjort av offentlige instanser og frivillige organisasjoner gi stor mulighet for å fange opp de unge når det oppstår problemer (Handlingsplan 2008: 23).

De fleste tvangsekteskapsaker som involverer norske borgere inngås i utlandet. Handlingsplanen legger derfor mye vekt på å gjøre norske utenriksstasjoner bedre rustet til å handtere tvangsekteskapsaker, både i form av kompetanse og ressurser (Handlingsplan 2008: 24). Ordningene med refusjon av utgifter til hjemsendelse ved tvangsgifte skal videreføres (Handlingsplan 2008: 25).

Roller i prognosen

Når det kommer til rollefordelingen i prognosen har handlingsplanen en overordnet målsetting som får konsekvenser i forhold til hvem som skal utføre arbeidet – det skal forankres i det offentlige. Dette er blant annet fordi myndighetene har et hovedansvar for å bekjempe tvangsekteskap (Handlingsplan 2008: 8). En slik forankring ønsker man å oppnå gjennom et koordinert samarbeid mellom skole, barnevern, familievern, helse- og sosialtjenester, politi og utlendingsmyndigheter (Handlingsplan 2008: 8). Det er i stor grad de samme hjelpetjenestene som skal yte bistand ved tilfeller av tvangsekteskap som ved øvrige tilfeller av vold i nære relasjoner. Det er viktig at alle i hjelpeapparatet som arbeider med vold i nære relasjoner generelt, har tilstrekkelig kunnskap og kompetanse også om tvangsekteskap og relatert problematikk (Handlingsplan 2008: 7). Familievoldskoordinatorerne skal fungere som rådgivere for politiet i saker som angår tvangsekteskap, i tillegg til andre former for vold i nære relasjoner (Handlingsplan 2008: 12). Det blir også opprettet noen nye roller i denne handlingsplanen; minoritetsrådgivere og intergreringsattachéer. Minoritetsrådgiverne skal være utplassert ved de videregående skolene, og de skal bidra til

kompetanseøkning og etablering av dialog med foreldrene. De skal særlig arbeide ved skoler som har mer enn 20 % elever med minoritetsbakgrunn. De er tilknyttet Integrasjons- og Mangfoldsdirektoratet (IMDi) (Handlingsplan 2008: 13).

Integreringsattachéene skal arbeide med å få informasjon ut til utenriksstasjonene og styrke saksbehandlingen rundt saker som er relatert til tvangsekteskap, i tillegg til at de skal øke kompetansen om opprinnelsesland i forvaltningen. Disse vil også være tilknyttet IMDi (Handlingsplan 2008: 24). For øvrig skal kompetanseteamet mot tvangsekteskap styrkes og videreføres (Handlingsplan 2008: 19). Kompetansen til de regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging skal økes så de kan bistå med kompetanseutvikling og bidra til økt regionalt samarbeid (Handlingsplan 2008: 20). Det skal etableres lokale samarbeidsprosjekter i regionene, og årlige nettverkssamlinger for offentlige og private aktører som jobber mot tvangsekteskap (Handlingsplan 2008: 21).

Personer og frivillige organisasjoner med bakgrunn i ulike minoritetsgrupper skal fortsatt være viktige aktører. Enkelte organisasjoner hjelper unge i akutt krise, mens andre engasjerer seg i det forebyggende arbeidet gjennom informasjonsvirksomhet og holdningsendrende aktiviteter. Handlingsplanen understreker at myndighetene er avhengige av et godt samarbeid med organisasjoner og miljøer som kan nå målgruppene i større grad og på andre måter enn offentlige instanser. God kommunikasjon med de minoritetsgruppene som berøres av problematikken er avgjørende for å kunne bekjempe tvangsekteskap (Handlingsplan 2007: 8). Støtten til frivillige organisasjoner som bistår unge i alvorlig krise skal videreføres, slik at organisasjonene skal kunne hjelpe de unge, men også for at de skal kunne videreformidle dem til aktuelle offentlige instanser (Handlingsplan 2008: 23). Det skal også etableres nettverk med ressurspersoner fra aktuelle minoritetsgrupper, da de vil ha større gjennomslagskraft enn personer fra majoriteten (Handlingsplan 2008: 17-18). Også trossamfunnene skal involveres, og oppfordres til å drive holdningsskapende arbeid og forebyggende virksomhet mot tvangsekteskap (tiltak 15).

Denne handlingsplanen utmerker seg for øvrig ved at den har inkludert et siste kapittel ved navnet *Vedlegg: Aktørenes roller og ansvar*, hvor alle offentlige instanser og frivillige organisasjoner som er involvert i arbeidet mot tvangsekteskap presenteres. Dette skjer gjennom en kort beskrivelse av aktørene og deres roller og ansvar i forhold til arbeidet mot tvangsekteskap og relaterte problemstillinger (Handlingsplan 2008: 28-34). Det som kjennetegner dette vedlegget er at det er offentlige aktører som står i fokus – av 24 beskrivelser er det kun 3 som ikke er i sin helhet offentlig finansiert. De frivillige organisasjonene presenteres samlet og kortfattet (i *Organisasjoner og miljøer på innvandrerfeltet*), ellers presenteres informasjonstelefonen om tvangsekteskap (som drives av Røde Kors på oppdrag fra BLD) og trossamfunnene. For trossamfunnene poengteres det at ”Prest eller forstander er trossamfunnenes representant overfor det offentlige” (Handlingsplan 2008: 33).

Det pekes på flere forskjellige kilder i planen.

”I forbindelse med høringen til ny utlendingslov i oktober 2006 leverte høringsinstansene en rekke forslag til videreføring og styrking av eksisterende innsats og nye tiltak til tvangsekteskap. Rapporten ”Tvangsekteskap i hjelpeapparatet – Omfang og utfordringer” kommer også med viktige innspill til arbeidet. Sammen med erfaringer fra arbeidet med de tidligere handlingsplanene, danner dette grunnlaget for tiltakene i denne planen.” (Handlingsplan 2007: 7)

Målgruppen for tiltakene i denne handlingsplanen er først og fremst unge som trues med eller utsettes for tvangsekteskap og deres familier. De unge inkluderer også unge homofile. De unge skal hjelpes når de har fått problemer, men det settes også i gang tiltak som skal bidra til bevisstgjøring. Flere tiltak er rettet mot minoritetsforeldre, blant annet foreldreveidningsprogrammet hvor de skal støttes i sin rolle som oppdragere og omsorgspersoner. ”Målet er å finne universelle forhold mellom barn og foreldre og bevisstgjøre foreldrene på barnas behov” (Handlingsplan 1998: 17). Handlingsplanen retter seg også mot ansatte i offentlige etater, samt organisasjoner, grupper og miljøer som arbeider mot tvangsekteskap (Handlingsplan 2007: 7).

Skjema

Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008 – 2011

<i>Diagnose</i>	<i>Roller i diagnosen</i>	<i>Prognose</i>	<i>Roller i prognosen</i>
<p><i>Hva er problemet representert å være?</i> ”Det er en menneskerett å fritt kunne velge om man vil gifte seg og hvem man eventuelt vil gifte seg med. De fleste mennesker i Norge tar denne valgfriheten for gitt, men dessverre er det ikke slik for alle. Også i dagens Norge blir unge mennesker presset eller tvunget til å gifte seg, til tross for at vi har et forbud mot dette.”</p> <p>Planen gjelder ikke arrangerte ekteskap som ikke er i strid med norsk lov eller internasjonale konvensjoner.</p> <p><i>Hvorfor er det et problem?</i> Retten til selv å velge sin ektefelle er nedfelt i internasjonale konvensjoner. Å tvinge noen til å inngå ekteskap er forbudt ved norsk lov og krenker grunnleggende menneskerettigheter.</p> <p><i>Hva ses problemet som et resultat av?</i> Tvangsekteskap er en form for æresrelatert vold. Det er også en form for vold i nære relasjoner.</p>	<p><i>Hvem er det som har problemet?</i> Unge jenter og gutter i Norge med minoritetsforeldre, som utsettes for tvang for å inngå ekteskap.</p> <p><i>Hvem er ansvarlig for problemet?</i></p> <p>Voice: I forbindelse med høringen til ny utlendingslov i oktober 2006 leverte høringsinstansene en rekke forslag ift. eksisterende innsats og nye tiltak mot tvangsekteskap.</p> <p><i>Tvangsekteskap i hjelpeapparatet – Omfang og utfordringer</i> kommer også med viktige innspill.</p>	<p><i>Hvordan løse problemet?</i> Det er behov for tiltak direkte rettet mot tvangsekteskap, og et bredt fokus på strategier og tiltak for å styrke inkluderingen. Det er samtidig viktig å slå fast at tvangsekteskap er en straffbar handling i Norge, og at lovverket mot tvangsekteskap skal håndheves effektivt. Denne handlingsplanen inneholder en bred satsing mot tvangsekteskap som både skal ivareta forebygging og sikre beskyttelse av dem som utsettes for overgrep.</p> <p>Det er viktig å øke kunnskapen i skolen, hjelpeapparatet og hos folk flest. Det er nødvendig å være i dialog med relevante miljøer. Kompetansen i det offentlige må økes. Forskning og evaluering skal få mer støtte.</p> <p>Unge som må bryte med sine foreldre må få et bedre botilbud. Utenriktjenesten skal styrkes, både i forhold til stillinger, kompetanse og ressurser. I tillegg skal tvangsekteskap være et tema i samtaler med andre land – økt internasjonalt samarbeid er viktig.</p> <p>Det gjøres ingen lovregulering. Men behovet for å bruke de lovene som finnes understrekes. Politiet skal styrkes i sitt arbeid med å håndheve regelverket.</p>	<p><i>Hvem har ansvar for å løse problemet?</i> Myndighetene har et hovedansvar for å bekjempe tvangsekteskap. En overordnet målsetting er å styrke offentlig forankring av arbeidet.</p> <p><i>Hvem skal (ikke) gjøre hva?</i> Offentlige instanser og private organisasjoner skal samlet nå flest mulig, og organisasjonene må overføre sin kunnskap. Innvandrermiljøene har også en sentral rolle. Trossamfunnene oppfordres til å drive holdningsskapende arbeid, og frivillige organisasjoner får fortsatt støtte.</p> <p><i>Hvem er målgruppen?</i> Målgruppen for tiltakene i denne handlingsplanen er unge som trues med eller utsettes for tvangsekteskap og deres familier. Det inkluderer unge homofile. Ansatte i offentlige etater samt organisasjoner, grupper og miljøer som arbeider mot tvangsekteskap og for inkludering.</p>

4.3.1 Vold i nære relasjoner

Diagnose og prognose

Sommeren 2007 kom handlingsplanen for 2008 – 2011. Den nye handlingsplanen har en ny innramming av problemet tvangsekteskap, og den fremstår som noe mer nyansert og forskningsbasert enn de to foregående policydokumentene jeg har gjennomgått. Formmessig minner den mest om den første handlingsplanen, dominert av lyse farger og mye tekst. Ser man på innholdet er forskjellene større.

Når det kommer til problemdiagnosen er det mest påfallende at tvangsekteskap ikke lenger fremstilles som et slags frittstående fenomen uten sammenheng med andre fenomener i det norske samfunnet. Tvangsekteskap knyttes til andre problemer som oppfattes som mest relevante for etniske minoriteter, for eksempel kjønnslemlestelse, og slike problemer beskrives som former for *æresrelatert vold*, eller som en del av ”et større problemfelt relatert til autoritær oppdragelse, kontroll og vold” (Handlingsplan 2008: 6). Samtidig presenteres den æresrelaterte volden, inkludert tvangsekteskap, som en av mange former for vold i nære relasjoner. Vold i nære relasjoner defineres slik i den nye handlingsplanen *Vendepunkt – Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008 – 2011* (s. 3):

”Vold i nære relasjoner rammer hardt og har alvorlige følger for de som opplever den. Volden innebærer minst en tredelt krenkelse. For det første er både den fysiske og den psykiske volden som utøves ofte rå og brutal. For det andre innebærer den et tillitsbrudd, fordi den utøves av et menneske som en i utgangspunktet har et nært forhold til. Og for det tredje foregår den ofte på et sted der en skal føle seg trygg – i eget hjem. Desto større blir derfor overgrepet mot den som blir utsatt. Vold i nære relasjoner er alvorlig kriminalitet, kan gi store helseskader og er et brudd på grunnleggende menneskerettigheter.”

Det understrekes at årsaken til at tvangsekteskap får en egen handlingsplan istedenfor å kun behandles i den siste handlingsplanen mot vold i nære relasjoner som ble presentert i november 2007, er at ”bekjempelsen av tvangsekteskap krever særskilte tiltak rettet mot utvalgte grupper i samfunnet.” (Handlingsplan 2008: 7). Hva som gjør tvangsekteskap til en form for vold i nære relasjoner blir ikke diskutert eller klargjort videre, det blir bare slått fast.

Forskjellen på arrangerte ekteskap og tvangsekteskap blir også slått fast uten videre diskusjon. Arrangerte ekteskap er her ulikt tvangsekteskap fordi det ikke strider mot norsk lov eller internasjonale konvensjoner. Noe som derimot strider mot norsk lov er at det anvendes psykisk eller fysisk tvang for å få den ene eller begge parter til å inngå ekteskap mot sin vilje, altså tvangsekteskap. Arrangerte ekteskap beskrives som vanlige i store deler av verden, noe som knyttes sammen med at familie og slekt i langt større grad enn i Norge utgjør individets sikkerhetsnett. Hvem man gifter seg med blir et kollektivt anliggende fremfor individets valg. Ut i fra denne knappe omtalen er det for øvrig vanskelig å se hva som er forskjellen på arrangerte ekteskap og tvangsekteskap, dersom ekteskapet ikke lenger er individets valg. Dette diskuteres ikke videre.

Når det kommer til prognosen er det tatt flere nye grep som konsekvens av endringen i problemdiagnosen. Fokuset er tilbake på forebygging og kompetanseheving, men det aller viktigste er at det offentlige må ta kontrollen over hjelpetiltakene. Det understrekes gjentatte ganger at det er nødvendig å styrke den offentlige forankringen av arbeidet.

”Frivillige organisasjoner har gjort en stor innsats i arbeidet mot tvangsekteskap og skal fortsatt ha en viktig rolle. Samtidig er en av hovedmålsettingene med denne handlingsplanen å sikre en sterkere offentlig forankring av hjelpetilbudet.”
(Handlingsplan 2008: 19).

Dette henger sammen med innrammingen av tvangsekteskap som en form for vold i nære relasjoner – denne normaliseringen av problemet fører til at det blir naturlig at ofrene skal bli hjulpet av det samme apparatet som hjelper andre ofre for vold i nære relasjoner.

Der hvor tiltakene i de tidligere dokumentene til tider har fremstått som noe midlertidige, innebærer flere av tiltakene i denne planen en mer langsiktig satsing, med tiltak som vil involvere offentlige aktører i mange år fremover. Da tenker jeg for eksempel på de nye aktørene som introduseres og på etableringen av botilbud. Arbeidet skal ikke lenger utføres primært av frivillige organisasjoner som må søke om midler årlig, men skal isteden forankres i det offentlige.

En av de største *fordelene* ved dette er muligens at unge som søker hjelp vil kunne få det samme tilbudet om hjelp uavhengig av hvor hun/han henvender seg. Når hjelpen hovedsakelig finnes hos forskjellige frivillige organisasjoner med svært varierende forståelse av problemet vil den unges skjebne kunne avhenge av tilfeldigheter. Hva slags råd en får vil variere om man går til SEIF eller til ORKIS, da de har forskjellige forståelser av hva problemet er og hva slags hjelp de unge bør få. Dersom de unge selv vet hva slags hjelp de behøver/ønsker, og hvor de kan få den, er ikke dette nødvendigvis uheldig, men dette er ikke noe man kan forutsette. Dette svekker likebehandlingsprinsippet, i tillegg til at det gjør innsyn vanskelig (Bredal 2008: 44). Det fremgår av planen at arbeidet mot tvangsekteskap skal forankres i det offentlige, samtidig som de frivillige organisasjonene skal få støtte og fortsatt spille en viktig rolle. Det skal med andre ord skje en fordeling i hva man kan se som hjelpehierarkiet – heller enn at organisasjonene skal være øverst og gjøre det meste av arbeidet, skal det offentlige ta føringen og mesteparten av arbeidet, mens organisasjonene skal fungere som supplement. Bredal kommenterte i forhold til den tidligere løsningen at

”Problemet er ikke at de som ønsker det, kan få hjelp fra frivillige organisasjoner, men at manglende offentlig tilbud gjør at man *må* kontakte disse tilbudene for å få adekvat hjelp” (Bredal 2008: 45).

En mulig *ulempe* ved å inkorporere hjelpearbeidet mot tvangsekteskap i det offentlig apparatet som allerede er oppe og går i forhold til blant annet vold i nære relasjoner, kan være at problemet får mindre ressurser og mindre oppmerksomhet enn tidligere. Det er dog tatt en del grep som synes å kunne motvirke en slik svekkelse, da tenker jeg særlig på opprettelsen av en del nye roller som ment å skulle ta over den direkte tilknytningen til akkurat problemet tvangsekteskap. Minoritetsrådgiverne vil kunne fungere som viktige bindeledd mellom de unge og det offentlige, samtidig som de har et særlig fokus rettet mot akkurat problemet tvangsekteskap. På samme måte ser vi at de såkalte integreringsattachéene, som skal jobbe ved norske utenriksstasjoner i særlig relevante land som for eksempel Pakistan, vil kunne opprette og/eller ivareta et slikt fokus i disse miljøene. Bredal trekker frem som et mulig problem at disse nye aktørene skal skyve vekk de ”gamle” og at mye kompetanse skal gå tapt på denne måten (Bredal 2008: 45).

Selv om det offentlige skal stå for hoveddelen av hjelpetiltakene er det fortsatt meningen at det skal være et variert tilbud til de unge som trenger hjelp, og at hjelpen skal tilpasses den som trenger den. Det vektlegges at de som utsettes for tvangsekteskap eller trusler om tvangsekteskap er personer med ulike bakgrunn og erfaringer, og at de vil ha ulike behov for hjelp. Noen bryter med familien og trenger krisehjelp og sosial bistand, mens andre trenger hjelp til ikke å måtte bryte med familien (Handlingsplan 2008: 22). Det er et mål at hjelpetilbudet skal være helhetlig og tilpasset den unge som trenger hjelp. Den største forskjellen vil forhåpentligvis være at hvor de unge tidligere har henvendt seg enten til en organisasjon med en viss forståelse av problemet, eller til offentlige instanser som ikke har hatt den nødvendige kompetansen, vil de nå møte hjelpepersonell med god kunnskap om problematikken og alternativer for de som har problemer. Dermed kan de forhåpentligvis hjelpe den unge med å finne en passende løsning. Løsningene vil dermed forhåpentligvis variere på grunn av den unges behov, situasjon og ønsker og ikke på grunn av hjelpeapparatets/organisasjonens forståelse av hva problemet er.

Ledere for trossamfunn blir her sett som løsninger heller enn som en del av problemet. De vil i tilskuddsbrevet fra fylkesmennene oppfordres til å drive holdningsskapende arbeid og forebyggende arbeid. Målet med dette tiltaket er at slike ledere skal ha en positiv holdningspåvirkende rolle. Det poengteres at tilskuddet til tros- og livssynssamfunn er rettighetsbasert, og at det forutsettes at mottagere følger norske lover og regler. Det nevnes samtidig at det er viktig at forstandere av trossamfunn har tilstrekkelig kunnskap om norsk regelverk, herunder en forståelse for ekteskapslovens bestemmelser (Handlingsplan 2008: 17-18). Trossamfunnene bør fungere som brobyggere, og de er viktige aktører og formidlere av informasjon til minoritetsgrupper. ”Gjennom bevisstgjøring rundt norsk lov når det gjelder tvangsekteskap vil trossamfunnene ha en positiv holdningspåvirkende rolle overfor sine medlemmer” (Handlingsplan 2008: 33).

Handlingsplanen er solid forankret i hva jeg har valgt å kalle post-multikulturalismen. Tvangsekteskap blir sett som noe spesielt ved at det blir knyttet opp mot andre former for det som kalles æresrelatert vold. Samtidig knyttes denne

volden opp mot det mer allmenne konseptet med vold i nære relasjoner. På denne måten blir tvangsekteskap ikke lenger forklart rent kulturelt, men knyttes sammen med andre ”variabler” og fenomener. Planen er ikke like kategorisk i forhold til tvangsekteskap som de tidligere policydokumentene, og det åpnes for et bredere problemkompleks. Samtidig blir arbeidet mot tvangsekteskap nå inkorporert med det generelle arbeidet med vold mot kvinner, noe som bidrar til å avmystifisere tvangsekteskap ved å koble det til et fenomen som er kjent fra majoriteten. Handlingsplanen er da også uttalt inspirert av Bredal & Skjervens anbefalinger i forbindelse med rapporten ”Tvangsekteskap i hjelpeapparatet” fra 2007. Det gjelder særlig i forhold til mainstreamingen av tiltakene, hvor arbeidet mot tvangsekteskap skal inn i det ordinære hjelpeapparatet. I rapporten argumenteres det sterkt for at tvangsekteskap er en form for vold i nære relasjoner, på samme måte som andre former for såkalt æresrelatert vold. Bredal & Skjerven er for øvrig skeptiske til betegnelsen æresrelatert vold, men de mener det er nødvendig å ikke lenger fokusere så ensidig på tvangsekteskap. Problemet er like mye knyttet til en autoritær oppdragelse og streng kontroll av kvinners seksualitet (Bredal & Skjerven 2007: 9).

Effekter

Diagnosen av problemet som en underkategori knyttet til vold i nære relasjoner representerer en stor forandring. Tvangsekteskap blir ikke lenger fremstilt som en form for spesiell minoritetsvold som bunner i kultur og tradisjoner. Ved å knytte tvangsekteskap til det vi kan kalle majoritetsvolden blir den normalisert og gjort til mer ”vanlig” vold. Dette bidrar til å avmystifisere både volden, ofrene for den og utøverne av den. På samme måten blir volden, ofrene og utøverne ’dekulturalisert’ – volden blir satt inn i en større sammenheng, og aktørenes handlinger forklares ikke lenger kun med deres kulturelle tilhørighet. Dette knytter den til postmultikulturalistene, som argumenterer med at såkalt æresrelatert vold som tvangsekteskap henger sammen med kultur, men også med kjønn og andre mekanismer. Muligens vil dette også kunne føre til et skifte i forestillinger rundt omfang. Tidligere har det ofte vært slik at minoritetsvold har blitt ansett for å være kulturelt basert, og ved å forklare vold med kultur gjør man jo alle de som tilhører

kulturen til potensielle voldsutøvere, da denne volden er en del av deres kultur. Dette skaper også en forestilling om at vold er forholdsvis utbredt blant de som tilhørte den aktuelle kulturen. Majoritetsvolden får ikke en kulturell forklaring, men blir sett på som et avvik fra kulturen – for majoriteten har dermed vold blitt sett på som unntaket (Bredal 2007: 59). Dette er en type 'oss' og 'dem' mentalitet som kan være skadelig på kort sikt, og farlig på lengre sikt. Når man her setter likhetstegn mellom minoritetsvold og majoritetsvold så sier man jo også at all denne volden i nære relasjoner er noe som er relevant for alle, ikke bare for minoriteter, og dermed blir det bare "oss" igjen. Minoritetsvolden er i denne forståelse likere majoritetsvolden enn den har vært tidligere, men det er ingen tvil om at noen former for vold fortsatt anses for å være mer "ulike" enn andre. Tvangsekteskap og kjønnslemlestelse må fortsatt behandles i egne planer. Det er fortsatt nødvendig å differensiere mellom minoritetsvold og majoritetsvold, men ikke i like stor grad som før. Planen åpner ikke bare for at det er likhetstrekk mellom minoritet og majoritet, men også for at det er diversitet blant de unge som trenger hjelp. Ved å sørge for at hjelpetilbudet er variert og fleksibelt i forhold til hva den unge ønsker og behøver vil også den unge få muligheten til å håndtere problemet på den måten hun eller han mener er best. Ofte vil den unge være revet mellom en følelse av lojalitet til foreldrene og redsel for hva foreldrene vil gjøre dersom de får muligheten til å bestemme. Hvis det å søke hjelp automatisk innebærer en voldsom konfrontasjon, anmeldelse, å forlate familien for godt eller eventuelt å *måtte* gå inn i en dialog med foreldrene i en meklings situasjon vil mange kvie seg for konsekvensene. I denne handlingsplanen gjøres det et poeng ut av at den unge skal bli møtt som et individ i en vanskelig situasjon, og at han/hun skal bli hørt i forhold til hva som må gjøres med denne situasjonen. Dette innebærer at tanken om falsk bevissthet er lagt på hyllen.

5. Tre handlingsplaner, tre innramminger?

5.1 Tvangsekteskap som problem for norske myndigheter

Målet med denne analysen har vært å studere posisjoneringer over tid i norsk offentlig politikk mot tvangsekteskap. Det empiriske grunnlaget for analysen er to handlingsplaner og en tiltakspakke fra henholdsvis 1998, 2002 og 2008. Disse tre dokumentene er ment å presentere myndighetenes tiltak mot tvangsekteskap, legge føringer for hva som skal være hjelpeapparatets fokus i sitt arbeid med tvangsekteskap og i tillegg styre ressursbruken knyttet til tvangsekteskap. Jeg er interessert i innrammingen av problemet, eventuelle endringer som har forekommet i denne innrammingen og hvilke effekter slike innramminger av et problem har. Da tenker jeg særlig på diskursive effekter (konstruksjonen av aktørene), men også på mer materielle effekter. Jeg gjør dette med hjelp av en rammeanalyse inspirert av Verloo og Bacchi.

I dette avsluttende kapitlet vil jeg kort peke på sentrale funn i analysen, særlig knyttet til diagnose, prognose og effekter.

5.2 Fellestrekk og forskjeller

De tre dokumentene jeg har valgt som empirisk grunnlag for min analyse har alle vært viktige i policyutviklingen mot tvangsekteskap i Norge. De to handlingsplanene fordi de har vært sentrale i forhold til forståelsen av problemet, både når det gjelder diagnose og prognose. *Fornyhet innsats* er viktig fordi de fleste lovrelaterte tiltakene er inkludert her.

5.2.1 Diagnose: fra 'spesiell' til 'normal' vold

Diagnosen av problemet tvangsekteskap er ulik i de tre dokumentene. De to første planene har begge *kulturelle* forklaringer på tvangsekteskap, men på ulike måter. *Handlingsplan 1998* fremstiller tvangsekteskap som en kulturelt basert tradisjon som

forårsaker vanskelige konflikter mellom foreldre og unge med minoritetsbakgrunn. Tvangsekteskap fremstilles som tett knyttet sammen med, men ikke det samme som, arrangerte ekteskap. Det understrekes at både problemforståelsen og tiltakene er utarbeidet i samarbeid med representanter for minoritetene, og tvangsekteskap fremstår som et minoritetsproblem – et problem for minoriteter, skapt av minoriteter, som best løses av minoriteter. Det klare dialogfokus i utarbeidelsen av diagnosen skaper et inntrykk av at tvangsekteskap henger sammen med mekanismer som er fremmede og ukjente i en norsk kontekst, og problemet knyttes til 'kulturspesifikke tradisjoner'. I *Fornytt innsats* gis det egentlig ingen diagnose, men gjennom å knytte fenomenet kun til innvandrere og ved å sette 'suksess i det generelle integreringsarbeidet' som et viktig premiss for å sikre alle norske borgere frihet, konstrueres tvangsekteskap som et "innvandrersproblem". Majoriteten blir enda mer distansert fra problemet, og man forsøker ikke lenger å finne årsaker eller forklaringer. I begge disse planene fremstår tvangsekteskap som et kulturelt betinget fenomen som er direkte knyttet til visse grupper i samfunnet, "etniske minoriteter" og "innvandrere". Disse gruppene avgrenses ikke mer spesifikt, og blir først og fremst negativt definert ved at de ikke tilhører den norske majoritetsbefolkningen. I 2008 får problemet en annen forklaring, hvor tvangsekteskap hører inn under æresrelatert vold (som angår innvandrere/etniske minoriteter) og æresrelatert vold er en form for vold i nære relasjoner (som angår "alle"). Tvangsekteskap blir dermed fortsatt gitt en kulturell forklaring, men ikke *bare* det. Det er dette jeg mener med at tvangsekteskap gis en mer *nyansert* forklaring, idet den ses som kulturelt betinget men *også* knyttet til andre former for vold som også omfatter majoritetsbefolkningen. Jeg mener derfor at den nye handlingsplanen er den første som ikke presenterer kultur som pakker, jf Narayan. Ved å knytte tvangsekteskap til vold i nære relasjoner kobles det opp mot et problemområde som er utforsket i mye større grad, og hvor forklaringene er varierte. Vold i nære relasjoner forbindes med kjønnsproblematikk, klasseproblematikk og mye mer. En videre redegjørelse for det teoretiske feltet knyttet til vold i nære relasjoner går ut over rammene for denne oppgaven, men hovedpoenget er at man ved å knytte tvangsekteskap til dette problemkomplekset ikke lenger kun avgrenser det som et kulturelt betinget problem.

Handlingsplanen fra 2008 kan føre til en mindre grad av marginalisering, og en større grad av normalisering, uten at man skal konkludere med at man har oppnådd en likestilling mellom minoritetsvold og majoritetsvold. Bredal er som nevnt kritisk til at den såkalte minoritetsvolden behandles i egne planer, og ikke i den generelle handlingsplanen mot vold i nære relasjoner. Dette kan bidra til en fortsatt marginalisering av volden mot minoritetskvinner (Bredal 2007: 58).

5.2.2 Prognose: fra dialog til mainstreaming

I de to første planene ble midler til krisetiltak og forebyggende arbeid kanalisert gjennom frivillige organisasjoner, og på denne måten ble tvangsekteskap ”et tema for spesielt interesserte” (Bredal & Skjerven 2007: 107). Den harmoniserende diagnosen av problemet i 1998 førte også til en harmoniserende prognose, med vektlegging av dialog og meklings som de mest hensiktsmessige tiltakene mot tvangsekteskap. De som opplevde problemer som ikke kunne løses på denne måten fikk ikke mange tilbud, særlig ikke om de hadde fylt atten år, men ble henvist til krisesentre. Tiltakene mot foreldrene er også harmoniserende, i det de først og fremst er konsentrert om dialog og informasjon. Hjelpeapparatet er forberedt på de som behøver hjelp til dialog og konfliktløsning. *Fornytt innsats* fremstår nærmest som en reaksjon på den første handlingsplanen, heller enn en fortsettelse av denne innsatsen. Det virker sannsynlig at dette kommer som et resultat av at man i årene mellom den første planen og *Fornytt innsats* fikk se mange eksempler på at tvangsekteskap ikke alltid kun dreier seg om et kommunikasjonsproblem eller gnisninger mellom generasjoner – det kan være så mye mer alvorlig enn som så. Diagnosen og prognosen er i *Fornytt innsats* konfronterende, og tiltakene rettet mot å beskytte ofrene – men i enda større grad mot å straffe og ansvarliggjøre overgriperne med hjemmel i lovverket. Hjelpeapparatet blir oppfordret til å fokusere på de unge som er i krise. I *Handlingsplan 2008* skal tiltakene mot tvangsekteskap inn i ordinær, langsiktig politisk virksomhet og offentlig tjenesteyting, samtidig som man fortsatt skal benytte seg av organisasjonenes kompetanse. På samme tid som tvangsekteskap knyttes opp mot vold i nære relasjoner åpnes det for en større grad av differensiering når det kommer til måter tvangsekteskap kan være et problem på. Dette er positivt, da det er

viktig at de som trenger hjelp til å komme seg unna vold og trusler i hjemmet ikke blir presset inn i en dialog med sin overgriper når de egentlig bare vil vekk. Samtidig er det viktig at de som føler seg presset og usikre, men har problemer med å formidle dette og med å tørre å stå imot sine foreldre, ikke vegrer seg for å oppsøke hjelpeapparatet fordi de frykter å sette i gang en prosess de ikke vil ha kontroll over. Tvangsekteskap fremstilles ikke lenger som så fremmed og ”kulturelt” at det ikke er mulig å forstå innenfor de rammene som vanligvis avgrenser vold i familien.

5.2.3 Aktørkonstruksjoner

I Handlingsplanen fra 1998 ses tvangsekteskap altså som et minoritetsproblem, mens det i *Fornytt innsats* konstrueres som et innvandrersproblem. Valg av ord er viktige i denne sammenhengen, selv om de kanskje ikke er gjort bevisst. Betegnelsen ”innvandrere” er særlig problematisk, fordi det fungerer ekskluderende når det blir brukt om mennesker som er født og oppvokst i Norge (Dzamarija 2008). Det skaper et skille mellom ”oss” og ”dem” som er uheldig. ”De” blir som nevnt negativt definert som ikke-norske, noe som er særlig problematisk med tanke på at den formen for tvangsekteskap som man er ute etter å ramme her, rammer unge som i all hovedsak er født og oppvokst i Norge. Man risikerer å frata de unge deres ”norskhet”. I *Handlingsplan 2008* brukes begrepene innvandrere og minoritet litt om hverandre, men problemet knyttes først og fremst til minoriteter. Jeg mener at den overordnede koblingen til vold i nære relasjoner og bruken av det ordinære hjelpeapparatet fører til at volden likevel blir normalisert. På samme tid fremstår ikke tvangsekteskap lenger som et innvandrersproblem eller minoritetsproblem, men i større grad som et problem for alle nordmenn fordi det knyttes til det ordinære hjelpeapparatet. Koblingen mellom innvandrere og tvangsekteskap i *Fornytt innsats* er uheldig først og fremst fordi tvangsekteskap i så liten grad kobles til noe annet, og det mangler en diskusjon av problemet og gruppen det oppstår i. Jo færre ord man bruker, dess mer oppmerksom må man være på hvilke ord man velger, for de vil bli tillagt mye mer vekt.

I handlingsplanen for 1998 fremstår de unge som relativt passive. Når man antar at tvangsekteskap i de fleste tilfeller kan løses ved hjelp av dialog og konfliktløsning, konstrueres tvangsekteskap nærmest som et kommunikasjonsproblem. Dersom den unge kommuniserer klart og tydelig er det altså mindre sjanse for at problemet oppstår. Dette henger også sammen med konstruksjonen av foreldrene som ofre for hardt press fra storfamilien og nærmiljøet om å arrangere et passende ekteskap. Det jeg mener er problematisk med denne konstruksjonen er ikke først og fremst dette bildet som avtegnes av familier som sliter med generasjonskonflikter og kommunikasjonsproblemer, men at det i så liten grad åpnes for alternative fremstillinger av problemer hvor tvangsekteskap forekommer. De unge gis relativt lite handlingsrom innenfor denne forståelsen, fordi den variasjonen av problemer som kan oppstå i tilknytning til arrangerte ekteskap og tvangsekteskap i liten grad reflekteres her. Slik blir det ikke så mange måter å ha problemet på. Ved å ufarliggjøre problemet i for stor grad blir hjelpetilbudet ikke tilstrekkelig og dermed kan det ikke håndtere de virkelig tunge sakene. Dette viser også hvorfor behovet for de frivillige organisasjonene ble så stort – det var nødvendig med en større forståelse av alvorret og kompleksiteten knyttet til problemet. Dette kan som nevnt bidra til å forklare den store endringen i 2002. *Fornytt innsats* kan dermed muligens også ses som et supplement til *Handlingsplan 1998* heller enn som en fortsettelse, idet man her finner fokuset på de alvorlige krisesakene, og nødvendigheten av å ansvarliggjøre og ikke bare unnskyldte overgriperne. Handlingsplanen fra 2008 åpner i mye større grad for at tvangsekteskap, ofre for tvangsekteskap og familier hvor dette forekommer er forskjellige, at de kan ha forskjellige opplevelser av det som skjer og at de har ulike behov for hjelp. Dermed har man kanskje klart å finne balansen som manglet i de to første planene.

Handlingsplanene er også interessante sett i sammenheng med diskusjonen om ”falsk bevissthet” – hvor stor definisjonsmakt bør man gi ofrene for tvangsekteskap? I 1998 er dette ikke et tema, fordi man antar at foreldre og unge egentlig vil det samme, og at det som er problemet ofte er at de ikke helt forstår hverandre. I 2002 er det på den annen side meget aktuelt, idet flere av de lovregulerende tiltakene er fokusert på å frita den unge fra den byrden det er å skulle anmelde sine foreldre, og på å gjøre det

enklere for myndighetene å gripe inn hvis de mistenker problemer. Problemet med å frita de unge fra denne byrden kommer dersom det også innebærer å frata dem retten til selv å definere sin situasjon, og hvorvidt de egentlig trenger hjelp. Man risikerer at det kun finnes ett legitimt valg. De unge må enten velge som oss, eller akseptere å bli oppfattet som undertrykket (Jacobsen & Gressgård 2002: 202). I 2008 er det lagt vekt på nødvendigheten av at den unge selv skal få definere hva slags problemer hun/han har. Det legges blant annet opp til at den unge selv skal bestemme hvorvidt hun/han skal bryte med familien eller ikke.

Det er en siste gruppe aktører som gis oppmerksomhet i alle planene, særlig i forhold til prognosen. Religiøse ledere blir gitt stor autoritet når det kommer til tvangsekteskap, enten som en del av løsningen (Handlingsplan 1998) eller som en del av problemet (Fornyet innsats). Sjelden har norske prester blitt så involvert i arbeidet mot vold i nære relasjoner. Denne oppmerksomheten henger naturlig sammen med at disse religiøse lederne gjerne er de som vier minoriteter. Samtidig kan de religiøse lederne på et vis ses som et symbol på minoritetskulturene. Dersom man antar at de er fullstendig harmløse er man naiv, men ser man dem hovedsakelig som en del av problemet risikerer man å skape avstand og mistenksomhet mellom minoritet og majoritet.

5.3 Avslutning

Problemdiagnosen har vist seg å variere i de tre planene, og dette har hatt effekt både i forhold til hvordan aktørene blir konstruert, og den faktiske prognosen knyttet til problemet. I noen tilfeller, som i *Fornyhet innsats*, blir diagnosen først tydelig når man ser på prognosen, altså de foreslåtte tiltakene. I andre tilfeller, som i *Handlingsplan 1998*, er diagnosen tydeligere beskrevet, selv om også denne planen er ordknapp.

Det tydelige samsvaret mellom teori og praksis på dette feltet var et overraskende funn i min analyse. Selv om de tre handlingsplanene har mange fellestrekk i forbindelse med prognosen (informasjon og holdningsendrende/skapende arbeid er for eksempel en del av alle planene) er diagnosene av tvangsekteskap forskjellige, og de korresponderer etter min mening forholdsvis godt med de teoretiske posisjonene jeg har presentert tidligere. Dette kan reflektere endringer på det teoretiske feltet, disse synes sammenfallende (se for eksempel Joppke 2004). Sammenhengen mellom det som skjer på det teoretiske feltet, og det som har skjedd på det praktiske, er et spørsmål som det ville vært interessant å utrede, men det er ikke rom for dette her.

I forhold til spørsmålene jeg stilte i begynnelsen mener jeg at jeg har fått svar. Det har skjedd en endring i innrammingen og konstruksjonen av tvangsekteskap som problem som kan leses ut av de mest sentrale dokumentene myntet på tvangsekteskap. Dette har også påvirket konstruksjonen av aktørene som problemet angår. Utviklingen fremstår som positiv, men det skal bli spennende å følge arbeidet mot tvangsekteskap frem til 2011. En ting er en målsetting om å inkorporere arbeidet i det offentlige - en annen ting er å faktisk gjøre det.

Litteratur- og kildeliste

- Bacchi, Carol Lee (1999). *Women, Policy and Politics. The Construction of Policy Problems*. London: Sage Publications.
- Barne- og familiedepartementet (BFD) (2003). "Tvangsekteskap. Rapport fra erfaringsseminar." Rapport fra seminar holdt på Stefan Hotell. Oslo, 6. februar 2003. URL: http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rapporter_planer/rapporter/2003/Tvangsekteskap.html?id=278061 (besøkt 15.07.2008).
- Barne- og familiedepartementet (2002). *Fornyhet innsats mot tvangsekteskap våren 2002*.
- Barne- og familiedepartementet (1998). *Handlingsplan mot tvangsekteskap*.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2007). *Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008 – 2011*.
- Bredal, Anja (2008). "Fra 'spesielt' til 'ordinært'? Noen utfordringer i det offentlige hjelpeapparatets håndtering av tvangsekteskap." i *Integreringskart 2008. Tvangsekteskap – en kunnskapsstatus*. S. 44-51. IMDi-rapport 2008: 6.
- Bredal, Anja & Orupabo, Julia (2008). *Et trygt sted å bo. Og noe mer. Evaluering av botilbudet til unge som bryter med familien på grunn av tvangsekteskap*. Rapport skrevet på oppdrag for Barne- og likestillingsdepartementet. Oslo: Institutt for Samfunnsforskning. Rapport 2008: 7.
- Bredal, Anja & Skjerven, Lill Salole (2007). *Tvangsekteskapsaker i hjelpeapparatet. Omfang og utfordringer*. Rapport skrevet på oppdrag for Barne- og likestillingsdepartementet. Senter for kvinne- og kjønnsforskning, Universitetet i Oslo. Rapport 2007: 2
- Bredal, Anja (2007). "Den 'spesielle' volden. Vold mot minoritetsjenter på sidelinjen." i Storberget, Knut; Rømming, Ellen; Skjørten, Kristin; Aas-Hansen, Astrid (red.), *Bjørnen sover. Om vold i familien*. Oslo: Aschehoug & Co. Ss. 57-60.
- Bredal, Anja (2006a). *Vi er jo en familie. Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. Oslo: Unipax
- Bredal, Anja (2006b). "Tango for tre". Kronikk publisert i *Ny Tid* 29. september 2006. URL: <http://www.nytid.no/?sk=7&id=3731> (besøkt 12.04.2008)
- Bredal, Anja (2006c). "Utlendingsloven mot tvangsekteskap: om kunnskapsgrunnlaget for menneskerettslige avveininger" i *Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter* nr. 3 2006, ss. 218-231.

- Bredal, Anja (2005). "Ch. 16. Tackling Forced Marriages in the Nordic Countries: Between Women's Rights and Immigration" i (red.) Welchman, L. & Hossain, S. *Honour, Crimes, Paradigms and Violence Against Women* 2005 ss. 332 – 353. London: Zed Books.
- Bredal, Anja (2004). "Tvang og frivillighet i arrangerte ekteskap". Kronikk i *Dagbladet* 12. november 2004.
http://www.samfunnsforskning.no/files/file22510_k_2004_25.pdf (besøkt 12.02.2008)
- Bredal, Anja (1999). *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap i Norden*. Rapport for Nordisk Ministerråd, København. TemaNord 1999:604.
- Borchgrevink, Tordis (2002). "Likestilling. Det flerkulturelle demokratiet hodepine." i Brochmann, Grete; Borchgrevink, Tordis & Rogstad, Jon (red.). *Sand i maskineriet. Makt og demokrati i det flerkulturelle Norge*. 146-174. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Dustin, Moira (2006). *Gender Equality, cultural diversity: European comparisons and lessons*. Rapport basert på prosjektet 'Gender and Cultural Diversity: European Perspectives', finansiert av the Nuffield Foundation, London School of Economics og Free University of Amsterdam. Ledet av Anne Phillips og Sawitri Saharso. URL:
http://www.lse.ac.uk/collections/genderInstitute/NuffieldReport_final.pdf (besøkt 12.01.2008)
- Dzmarija, Minja Tea (2008). "Hva skal 'innvandreren' hete?" i *Samfunnspeilet* nr. 4, 2008. URL: <http://www.ssb.no/ssp/> (besøkt 20.10.2008).
- Eisenberg, Avigail & Spinner Havel, Jeff (2005). *Minorities within Minorities. Equality, Rights and Diversity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fangen, Katrine (2002). *Tvangsekteskap. En evaluering av mottiltakene*. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo. Fafo-rapport 373.
- Hennum, Ragnhild (2008). "Straffeloven § 222 – bestemmelsen om tvangsekteskap." i *Integreringskart 2008. Tvangsekteskap – en kunnskapsstatus*. S. 35-44. IMDi-rapport 2008: 6.
- Hylland Eriksen, Thomas (2008). "Ekteskap og personforståelse." i *Integreringskart 2008. Tvangsekteskap – en kunnskapsstatus*. S. 20-25. IMDi-rapport 2008: 6.
- Jacobsen, Christine M. & Gressgård, Randi E. (2002). "En kvinne er ikke bare en kvinne. Kjønnspromblematikk i et flerkulturelt samfunn" i Holst, Cathrine (red.) *Kjønnrettferdighet. Utfordringer for feministisk politikk*. Ss. 189 – 225. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Joppke, Christian (2004). "The retreat of multiculturalism in the liberal state: theory and policy." i *British Journal of Sociology*, 55: 2, s. 237-257.
- Joppke, Christian & Lukes, Steven (1999). "Ch.1: Introduction: Multicultural Questions" i (red.) Lukes, S. & Joppke, C. *Multicultural Questions*. Oxford: Oxford University Press.
- Justis- og politidepartementet (2007). *Vendepunkt. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011*.
- Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Kymlicka, Will (2001). "Etnisk konflikt: Problemet som ikke forsvant av seg selv?" i *SAMORA* 2001:1.
- Kymlicka, Will (1995). *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Kymlicka, Will (1989). *Liberalism, Community and Culture*. Oxford: Clarendon Press.
- Narayan, Uma (1997): "Contesting Cultures – 'Westernization', Respect for Cultures and Third-World Feminists" i Nicholson, Linda (red.): *The Second Wave – A Reader in Feminist Theory*. New York and London: Routledge.
- Okin, Susan Moller (1999). "Is Multiculturalisme Bad for Women?" i Cohen, Joshua; Howard, Matthew & Nussbaum, Martha C. (reds.) *Is Multiculturalism Bad for Women?* Ss. 9-24. Princeton: Princeton University press.
- Parekh, Bhikhu (2000). *Rethinking Multiculturalism. Cultural Diversity and Political Theory*. Basingstoke: Palgrave.
- Parekh, Bhikuh (1999). "A Varied Moral World" i Cohen, Joshua; Howard, Matthew & Nussbaum, Martha C. (reds.) *Is Multiculturalism Bad for Women?* Ss. 69-75. Princeton: Princeton University press.
- Phillips, Anne (2007). *Multiculturalism Without Culture*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Phillips, Anne & Dustin, Moira (2004). "UK initiatives on forced marriage: regulation, dialogue and exit". London: LSE Research Online. URL: http://eprints.lse.ac.uk/546/01/Forced_marriage.pdf (besøkt 15.03.2008)
- Ringdal, Kristen (2001). *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Skjeie, Hege & Teigen, Mari (2007). *Likestilling og minoritetspolitikk*. Oslo: Institutt for Samfunnsforskning, rapport 2007: 6.

- Skjeie, Hege & Teigen, Mari (2003). *Menn imellom. Mannsdominans og likestillingspolitikk*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Storhaug, Hege (2001). *Tvangsekteskap. En kriseguide*. Oslo: Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF). URL: <http://www.seif.no/tvangsekteskap/kriseguide/> (besøkt 11.11.2007)
- Taylor, Charles (1994). "The Politics of Recognition" i Gutmann, Amy (red.) *Multiculturalism – Examining the Politics of Recognition*. New York: Princeton University Press
- Thorbjørnsrud, Berit (2003). "Weeping for the Muslim Cinderellas. A Lament of Tears Shed Though Not Shared" i *Norsk Tidsskrift for Migrasjonsforskning* 2003:2.
- Thorbjørnsrud, Berit (2001). *Syn på ekteskap blant hinduer, buddhister, sikher, muslimer og kristne*. Utredning for Barne- og Familiedepartementet.
- Verloo, Mieke & Lombardo, Emanuela (2007). "Contested Gender Equality and Policy Variety in Europe: Introducing a Critical Frame Analysis Approach" i *Multiple Meanings of Gender Equality: A Critical Frame Analysis of Gender Policies in Europe*. Center for Policy Studies, Budapest – New York: Central European University Press.
- Verloo, Mieke & Maloutas, Maro Pantelidou (2005). "Editorial: Differences in the Framing of Gender Inequality as a Policy Problem Across Europe" i *The Greek Review of Social Research*, Special Issue 117, ss. 3-10.
- Wikan, Unni (2008). "Tvangsgifte blant muslimer: noen antropologiske perspektiver." i *Integreringskart 2008. Tvangsekteskap – en kunnskapsstatus*. S. 25-32. IMDi-rapport 2008: 6.
- Wikan, Unni (2005). *For ærens skyld. Fadime til ettertanke*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wikan, Unni (2002). *Generous Betrayal. Politics of Culture in the New Europe*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Wikan, Unni (1995). *Mot en ny norsk underklasse. Innvandrere, kultur og integrasjon*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Wood, Linda A. & Kroger, Rolf O. (2000). *Doin't Discourse Analysis – Method for Studying Action in Talk and Text*. London: Thousand Oaks. New Dehli: Sage Publications.